Kela

Kristiina Juntunen, Mari Kantanen, Sanni Tiitinen, Emmi Ritvos,
Maaret Rutanen ja Heidi Kihlström-Lehtonen

Valmentavan työtavan kehittäminen vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan

Kuntoutusta kehittämässä 45 | 2025

Kirjoittajat

Kirjoittajat vastaavat julkaisun sisällöstä.

Kristiina Juntunen, lehtori, TtT
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@jamk.fi

Mari Kantanen, lehtori, TtM
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@jamk.fi

Sanni Tiitinen, vanhempi tutkija, YTT
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@jamk.fi

Maaret Rutanen, lehtori, TtM
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@jamk.fi

Emmi Ritvos, lehtori, TtM
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@jamk.fi

Heidi Kihlström-Lehtonen, lehtori, TtM
Jyväskylän ammattikorkeakoulu
heidi.kihlstrom@jamk.fi

www.kela.fi

ISBN 978-952-284-218-3

ISSN 2489-849X

http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-284-218-3

Helsinki 2025

Sisältö

Tiivistelmä 5

1 Johdanto 6

2 Valta-hankkeen tausta ja toteutus 7

2.1 Vaativa lääkinnällinen kuntoutus ja toimintaterapia 7

2.2 Valmentavan työtavan viitekehys 8

2.3 Hankkeen toteuttajat 11

2.4 Hankkeen toimenpiteet 12

3 Arviointitutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset 14

4 Arviointitutkimuksen aineistot ja menetelmät 15

4.1 Kyselyaineistot ja niiden analysointi 15

4.1.1 Kyselyt toimintaterapeuteille 15

4.1.2 Kyselyaineistojen analysointi 18

4.2 Haastatteluaineistot ja niiden analysointi 18

4.2.1 Haastatteluiden toteutus 18

4.2.2 Haastatteluaineistojen analysointi 19

4.3 Arviointitutkimuksen eettiset kysymykset 20

5 Tulokset 21

5.1 Kokemukset valmentavan työtavan yhteiskehittämisestä 22

5.1.1 Toimintaterapeuttien odotukset ja niiden toteutuminen 22

5.1.2 Yhteiskehittämisen prosessin toteutuminen 25

5.2 Valmentavan työtavan soveltuvuus ja käyttöönotto vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan 29

5.2.1 Toimintaterapeuttien itsearviointi valmentavan työtavan toteuttamisesta 29

5.2.2 Valmentavan työtavan soveltuvuus ja soveltaminen vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan 31

5.2.3 Kuntoutujien ja lähihenkilöiden kokemukset ja näkemykset valmentavasta työtavasta 43
6 Pohdinta ja johtopäätökset 49
6.1 Valmentavan työtavan kehittäminen arviointitutkimuksen valossa 49
6.2 Valmentavan työtavan mahdollisuudet vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiassa 50
6.3 Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitukset 53
Lähteet 54

Tiivistelmä

Kelan rahoittaman Valta – Valmentava työtapa kuntoutujan arjessa -hankkeen päätavoitteena oli vahvistaa Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen yhteyttä kuntoutujan ja hänen lähihenkilöidensä arkeen, tarpeisiin ja toiveisiin. Hankkeessa toteutettiin yhteiskehittämisen prosessi, jossa pilotoitiin ja kehitettiin valmentavia menetelmiä. Prosessi koostui kahdesta samansisältöisestä koulutuspäivästä ja työpajatyöskentelystä. Kehittämishankkeen taustateorioina käytettiin valmentavan työtavan (*Occupational Performance Coaching*) teoriaa, toimintaterapian malleja, omakuntoutuksen periaatteita sekä ratkaisu- ja voimavaralähtöisiä ja motivoivia menetelmiä. Yhteiskehittämisen pohjalta rakennettiin kaikille avoin verkkokurssi.

Kehittämishankkeesta toteutettiin myös arviointitutkimus. Tutkimuksen aineistoina käytettiin ensinnäkin kyselyitä koulutuksiin ja työpajoihin osallistuneille toimintaterapeuteille. Lisäksi haastateltiin hanketoimijoita (n = 3), yhteiskehittämiseen osallistuneita toimintaterapeutteja (n = 15) sekä heidän kuntoutujiaan (n = 2) ja kuntoutujien lähihenkilöitä (n = 4). Tutkimuksen tulosten mukaan hankkeessa onnistuttiin herättämään laajasti kiinnostusta valmentavasta työtavasta ja tarjoamaan siihen pohjautuvia uusia ideoita toimintaterapeuteille. Työpajatyöskentely tuki siihen osallistuneiden toimintaterapeuttien osaamisen kehittymistä. He pystyivät syventämään työssään asiakaslähtöisyyttä ja rakentamaan yhteistoimijuutta kuntoutujien ja heidän lähihenkilöidensä kanssa. Kuntoutujien ja heidän lähihenkilöidensä kokemukset toimintaterapiasta, jossa oli sovellettu valmentavaa työtapaa, olivat valtaosaltaan myönteisiä. Valmentavan työtavan soveltamista vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen saattoivat haastaa kuntoutujien laaja-alaiset toimintarajoitteet ja perheiden kuormittuneisuus, liian suuret odotukset terapeutille ja kuntoutukselle sekä kuntoutuspalveluiden toteuttamisen institutionaaliset ehdot. Valmentavaa työtapaa voidaan soveltaa moniammatillisesti vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen. Kuitenkin sen syvällinen ja systemaattinen soveltaminen vaatii tutkimuksemme perusteella osittain uudenlaista ajattelua niin toimintaterapeuteilta, kuntoutujilta, lähihenkilöiltä kuin kuntoutusta suunnittelevilta tahoiltakin.

Asiasanat (YSO): lääkinnällinen kuntoutus, toimintaterapia, valmennus, yhteissuunnittelu, arviointitutkimus

1 Johdanto

Vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen saajien määrä on lisääntynyt viime vuosina (Kela, 2024). Vuonna 2024 vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta sai 48 537 henkilöä (Kela, 2025). Kuntoutuksen uudistamisen suunnitelmassa korostetaan kuntoutuksen toteuttamista osana kuntoutujan arkea (STM, 2020). Härkäpään ym. (2020) tutkimus osoitti, että avomuotoinen vaativa lääkinnällinen kuntoutus kohdentuu aiempaa enemmän arjen toimintoihin ja on asiakaslähtöisempää ja osallistavaa. Tutkijoiden mukaan kuntoutujien aktiivinen toimijuus arjessa sekä lähihenkilöiden osallistaminen vaativat kuitenkin edelleen kehittämistä kuntoutumisprosessissa (Härkäpää ym., 2020).

Toimintaterapia on yksi avomuotoisesti toteuttavista vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen terapioista. Useissa kansainvälisissä toimintaterapian vaikuttavuutta tarkastelevissa systemaattisissa kirjallisuuskatsauksissa todetaan, että valmentava työtapa on vaikuttava menetelmä tukemaan kuntoutujien arjessa toimimista ja osallistumista (Bin Zuair ym., 2025; Cunningham & Simon, 2022; Graham ym., 2024; Laverdure & Beisbier, 2021; Miller-Kuhaneck & Watling, 2018; Novak & Honan, 2019). Yksi tutkituimmista menetelmistä on *Occupational Performance Coaching* (OPC) -menetelmä (Graham ym., 2021), jossa hyödynnetään emotionaalista tukea, tiedon jakamista ja strukturoitua valmennusprosessia. Vaikka valmentavan työtavan ja erityisesti OPC-mallin hyödyt kuntoutuksessa ovat tunnettuja, suomalaisessa toimintaterapiassa niitä on hyödynnetty vain satunnaisesti.

OPC-malliin pohjautuvan valmentavan työtavan käyttöön ottamiseen ja kehittämiseen kannattaa suunnata voimavaroja Suomessa, jotta toimintaterapiaa voidaan kehittää vastaamaan aiempaa asiakaslähtöisemmin ja laaja-alaisemmin kuntoutujien ja heidän lähihenkilöidensä tarpeita. Valta – valmentava työtapa kuntoutujan arjessa -hankkeessa (jatkossa Valta-hanke) vastattiin tähän tarpeeseen. Hankkeen päätavoitteena oli vahvistaa Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen yhteyttä kuntoutujan ja hänen lähihenkilöidensä arkeen, tarpeisiin ja toiveisiin. Osatavoitteina olivat valmentavien menetelmien pilotointi ja kehittäminen osana toimintaterapeuttien työtä vaativassa lääkinnällisessä kuntoutuksessa sekä avoimen valmennuskokonaisuuden luominen kuntoutusalan ammattilaisten osaamisen vahvistamiseksi.

Hankkeessa ensisijainen hyödynsaaja oli kuntoutuja ja hänen lähihenkilönsä. Tausta-ajatuksena oli, että valmentavan työtavan kautta voidaan vastata paremmin kuntoutujan ja hänen lähihenkilöidensä tarpeisiin, mikä vahvistaa heidän tyytyväisyyttään ja sitoutumistaan kuntoutumiseen. Kehittämishankkeen lopputuotoksena luotiin ja julkaistiin Valmentava työtapa asiakkaan arjen tukena -valmennuskokonaisuus. Kurssi on saatavilla avoimena ja maksuttomana verkkokurssina

korkeakoulujen DigiCampuksen alustalla (digicampus.fi) kaikille kuntoutusalan toimijoille koulutusorganisaatioista yksittäisiin henkilöihin, jotka ovat kiinnostuneita valmentavasta työtavasta.

Kehittämishankkeen rinnalla toteutettiin arviointitutkimus, jossa arvioitiin kehittämishankkeen tavoitteiden toteutumista ja mahdollisia tapoja kehittää hankkeen teemoja edelleen. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat toimintaterapeutit, hanketoimijat, kuntoutujat ja kuntoutujien lähihenkilöt.

Tässä raportissa kerromme ensin Valta-hankkeen taustasta ja toteutuksesta (luku 2). Sen jälkeen kuvaamme arviointitutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymykset (luku 3) sekä toteutuksen (luku 4). Luvussa 5 kerromme arviointitutkimuksen tuloksista ja luvussa 6 esitämme tulosten pohjalta pohdintaa ja johtopäätöksiä.

2 Valta-hankkeen tausta ja toteutus

Tässä luvussa kerromme vaativasta lääkinnällisestä kuntoutuksesta ja toimintaterapiasta sekä niiden kohdentumisesta osallistumiseen ja arjen toimintaan. Lisäksi kerromme valmentamisen käsitteestä ja valmentavasta työtavasta kuntoutuksessa ja toimintaterapiassa. Luvun lopussa esittelemme hankkeen toteuttajat ja toimenpiteet.

2.1 Vaativa lääkinnällinen kuntoutus ja toimintaterapia

Kuntoutuksen uudistamisen suunnitelmassa korostetaan kuntoutuksen toteuttamista osana kuntoutujan arkea (STM, 2020). Lain mukaan (L 145/2015, 9 §) henkilö, jolla on merkittävä suoritus- ja osallistumisrajoite sairauden tai vamman vuoksi, voi saada lääkinnällistä kuntoutusta, jotta hän pystyy suoriutumaan työstä, opiskelusta tai muista arjen toiminnoista ja osallistumaan niihin. Vaativa lääkinnällinen kuntoutus voidaan toteuttaa kuntoutujan arjen ympäristöissä, mikäli se on tavoitteiden saavuttamiseksi tarkoituksenmukaista. Vaativa lääkinnällinen kuntoutus on toteutettava kuntoutujan omaa aktiivisuutta korostaen, lähihenkilöitä ohjaten ja verkostomaisesti kuntoutujan osallistumista tukien. Lisäksi vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena myönnettyjen terapioiden on perustuttava hyviin kuntoutuskäytänteisiin, erityisasiantuntemukseen ja tutkittuun tietoon. (L 145/2015, 10 §.)

Toimintaterapia on yksi avomuotoisesti toteuttavista vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen yksilöterapioista. Vuonna 2024 Kelan vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena toteuttavaa toimintaterapiaa sai 17 186 kuntoutujaa (Kela, 2025). Vaativana lääkinnällisenä kuntoutuksena toteutettavan toimintaterapian tavoitteena on mahdollistaa kuntoutujan suoriutuminen työn, opiskelun ja arjen toiminnoista. Tämä tapahtuu esimerkiksi siten, että vahvistetaan kuntoutujan arjessa

tarvittavia toimintataitoja ja -valmiuksia sekä vaikutetaan kuntoutujan toimintaympäristöön. Toimintaterapiassa on tuettava kuntoutujan omaa sekä omaisten, läheisten että lähiverkoston aktiivista kuntoutumista edistävää roolia. (Kela, 2023.)

Toimintaterapia pohjautuu kuntoutujan ja toimintaterapeutin väliseen yhteistyösuhteeseen ja kuntoutujalle merkityksellisen toiminnan hyödyntämiseen kuntoutuksessa (Fisher & Marterella, 2019, s. 84–87). Merkityksellinen toiminta on toimintaterapiassa siten sekä menetelmä että päämäärä. Toimintaterapiassa käytetään useita erilaisia työskentelymalleja, joiden avulla mahdollistetaan ja tuetaan kuntoutujan toimintaa ja osallistumista. Keskeisiä malleja ovat esimerkiksi arjen toiminnassa tarvittavien taitojen opetteleminen ja kehittäminen, ruumiin ja kehon toimintojen vahvistaminen, erilaisten toimintastrategioiden ja kompensaatiokeinojen hyödyntäminen sekä koulutus. (Fisher & Marterella, 2019, s. 97–116.)

Toimintaterapeuteilla on käytössään useita erilaisia ammatillisia keinoja, joilla he voivat mahdollistaa kuntoutujan suoriutumista toiminnoissa. Yksi näistä keinoista on valmentaminen (*coaching*) (Townsend ym., 2013, s. 119–120). Vaikka valmentaminen on tunnistettu yhdeksi toimintaterapeuttien käyttämäksi keinoksi jo 1960-luvulta lähtien (Townsend ym., 2013, s. 119–120), ei sitä ole aiemmin määritelty suomalaisessa toimintaterapiassa (vrt. Savolainen & Aralinna, 2017). Kansainvälisesti toimintaterapiassa käytetty valmentamisen käsite pohjautuu Towsend ym. (2013, s. 113–120) mukaan kansainvälisen Coaching Federation -järjestön yleiseen valmentamisen määritelmään, mutta toimintaterapiassa korostetaan valmentamisen kohdentuvan erityisesti kuntoutujan merkitykselliseen toimintaan (*occupation*). Valmentaminen on keskusteluun pohjautuvaa kumppanuutta, joka auttaa kuntoutujaa selkeyttämään, mitkä seikat ovat hänelle tärkeitä ja millaiset voimavarat, resurssit ja luovat keinot hänellä on toimia haluamallaan tavalla. Valmentamisen avulla kuntoutujaa tuetaan valitsemaan hänelle merkitykselliset tavoitteet sekä suunnittelemaan ja seuraamaan niiden saavuttamista. (Townsend ym., 2013, s. 119–120.)

2.2 Valmentavan työtavan viitekehys

Toimintaterapiassa toteutettavaa valmennusta on tutkittu viime vuosina lisääntyvässä määrin. Graham ym. (2024) toteavat tuoreessa kirjallisuuskatsauksessaan valmentamisen olevan näyttöön perustuvaa toimintaa. Vahvinta näyttöä valmennuksesta on löydettävissä kehitysvammaisten, CP-vammaisten ja autisminkirjon lasten vanhempien valmennuksesta. Lisäksi näyttöä on löydettävissä menetelmän käytöstä aikuisten parissa, kuten aivoverenkiertohäiriön jälkeisessä toimintaterapiassa. (Graham ym., 2024.)

Grahamin ym. (2024) mukaan valmentaminen koetaan pääosin positiivisesti niin toimintaterapeuttien kuin kuntoutujienkin näkökulmasta. Kuntoutujien näkökulmasta erityisesti kumppanuuteen perustuva vuorovaikutus, sosiaalinen ja institutionaalinen tuki ja heille merkityksellisiin tavoitteisiin keskittyminen ovat keskeisiä tekijöitä valmentamisessa. Toimintaterapeutin toteuttaman valmennuksen koettiin lisäävän toimintakykyä, osallistumista ja erilaisiin elämän toimintoihin sitoutumista. Tutkimuksissa nousi kuitenkin esiin myös valmentavaa työtapaa haastavia seikkoja. Toimintaterapeutit olivat esimerkiksi kokeneet haasteelliseksi luopua asiantuntijaroolistaan toimintaterapiaprosessissa. Niin ikään toimintaterapiapalvelun toteuttamiseen liittyi priorisoinnin haasteita, joiden koettiin jopa estävän valmentavan työtavan toteuttamista. Tutkijat toteavatkin, että haasteet liittyvät erityisesti ristiriitoihin suhteessa vallitseviin käytänteisiin. Valmentava työtapa edellyttää heidän nähdäkseen aiempaa joustavampia terapian toteuttamistapoja. (Graham ym., 2024.)

Tässä hankkeessa valmentavaa työtapaa lähdettiin kehittämään *Occupational Performance Coaching* (OPC) -mallin pohjalta. OPC-malli valittiin sen vuoksi, että se on yksi eniten tutkituista toimintaterapian valmentavan työtavan interventioista (Graham ym., 2024). OPC-mallin mukainen valmentaminen on tavoitesuuntautunut lähestymistapa, jossa kuntoutujan toimijuus on etusijalla kuntoutumisen tavoitteiden valinnassa, yhteisessä toiminnan analysoinnissa, keinojen ja strategioiden valinnassa sekä muutoksen arvioinnissa.

OPC-malliin pohjautuvan valmentavan työtavan perusperiaatteet ovat:

1. Valmennus toteutetaan osana kuntoutujan arkea.
2. Ymmärrystä etsitään tekemällä yhteistyötä kuntoutujan kanssa. Yhteistyö vaatii ymmärrystä kuntoutujan kontekstista.
3. Kuntoutujan syvällistä ajattelua omasta elämästään edistetään periaatteella, että jokainen vaikuttaa omiin konteksteihinsa ja kontekstit vaikuttavat itseen. Lisäksi tunnistetaan, että henkilöiden ja kontekstien vastavuoroisuus toteutuu toiminnan ja osallistumisen kautta.
4. Kuntoutujan voimavaroja tutkitaan yhdessä kuntoutujan ja hänen lähihenkilöidensä kanssa. (Graham ym., 2021.)

OPC-malliin pohjautuvassa valmentavassa työtavassa keskeistä on kuntoutujan motivaation ja sitoutumisen vahvistaminen vahvan yhteistyösuhteen avulla sekä kuntoutujan ja hänen lähihenkilöidensä roolien vahvistaminen muun muassa päätöksen tekijöinä ja oman arjen asiantuntijoina (Graham ym., 2021). OPC-mallin taustalla on useita teorioita, jotka keskittyvät kuntoutujan toimintaan, toimintakykyyn, itseohjautuvuuteen ja oppimiseen sekä asiakas- ja perhekeskeisyyteen (Graham ym., 2021).

Yksi keskeinen OPC-mallin taustalla vaikuttava teoria on kansainvälinen terveydentilaa ja siihen liittyvää toiminnallista tilaa kuvaava *International Classification of Functioning, Disability and Health* (ICF) -viitekehys (Stakes, 2004). ICF-luokitusta käytetään myös viitekehyksenä kuvaamaan toimintakykyä. Se määrittelee toimintakyvyn ruumiin ja kehon toimintoina ja rakenteina, yksilön suorituksina sekä osallistumisena. Toimintakyky on jatkuvasti yksilön ja ympäristötekijöiden sekä terveydentilan vaikutuksesta muuttuva kokonaisuus. (Stakes, 2004, s. 5–7.) Kelan vaativa lääkinnällinen kuntoutus perustuu ICF:n mukaiseen näkemykseen toimintakyvystä (Kela, 2022).

Toinen merkittävä OPC-mallin taustateoria on toimintaterapiassa käytetty viitekehys, *Canadian Model of Occupational Performance* (CMOP-E), joka kuvaa yksilön, ympäristön ja toiminnan välistä vuorovaikutusta: miten yksilö sitoutuu toimintaan ja toimii osana tätä kokonaisuutta. Malliin pohjautuvissa kuntoutusprosesseissa nähdään olennaisena, että asiakkaat voivat valita itselleen mielekkään toiminnan, josta suoriutumista he harjoittelevat omassa arjen ympäristössään. CMOP-E-malli ohjaa tavoitteen asettamista toiminnan ja osallistumisen tasolle. (Polatajko ym., 2013, s. 22–27.)

Kahden edellä mainitun teorian lisäksi OPC-mallin taustalla vaikuttaa vahvasti muun muassa itseohjautuvuusteoria (Graham ym., 2021). Siinä ihmisen psykologisina perustarpeina pidetään yhteenkuuluvuuden (*relatedness*) tarvetta, autonomian (*autonomy*) tarvetta sekä pätevyyden (*competence*) tarvetta (Deci & Ryan, 1985). Yhteenkuuluvuuden tarpeella tarkoitetaan yksilön tarvetta olla yhteydessä toisiin ihmisiin, kokea hoivatuksi tulemista sekä jakaa ihmisyyden kokemus toisen kanssa. Autonomialla puolestaan tarkoitetaan tunnetta henkilökohtaisesta toimijuudesta, jolla voimme vaikuttaa elämänkulkuun ja -tilanteeseemme. Pätevyydellä tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on riittävät taidot tehtävien suorittamiseen sekä kokemus näiden taitojen olemassaolosta. Näiden perustarpeiden ajatellaan olevan yhteydessä motivaatioon ja sitoutumiseen. (Deci & Ryan, 1985.) OPC-mallissa psykologisiin perustarpeisiin vastataan vuorovaikutuskeinojen, kuten tietoisen kuuntelun, empatian ilmaisun ja reflektioon johdattamisen avulla (Graham ym., 2021).

OPC-mallin kolme ydinelementtiä eli keskeistä osaa ovat yhteys (*connect*), struktuuri (*structure*) ja yhteinen asiantuntijuus (*share*). Yhteys tarkoittaa sitä, että ammattilaisen tulisi luoda ja ylläpitää vahvaa yhteistyösuhdetta kuntoutujan ja tämän lähihenkilöiden kanssa ja tätä kautta muodostaa perusta työskentelylle. Struktuuri-elementti kattaa työskentelyprosessiin liittyvät tekijät ja tekniikat, kuten tavoitteen asettamisen, yhteistyössä tehdyn toiminnallisen suoriutumisen analyysin ja toimintasuunnitelman laatimisen. Yhteinen asiantuntijuus puolestaan sisältää ammattilaisen keinot ja strategiat, joilla vahvistetaan kuntoutujan ja lähihenkilön osallisuutta tiedon jakamisessa, reflektoinnissa sekä tavoitteiden saavuttamiseen liittyvien ideoiden esille tuomisessa. Yhteisen asiantuntijuuden ytimessä on kuntoutujan aktiivisuus päätösten ja muutosten tekijänä

valmennusprosessissa. Ydinelementit ovat yhteydessä itseohjautuvuusteorian yhteenkuuluvuuden, autonomian ja pätevyyden tarpeisiin. (Graham ym., 2021.)

Valta-hankkeessa OPC-malliin pohjautuvia menetelmiä kokeiltiin, sovellettiin ja muokattiin niin, että malli vastaa suomalaisen vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen tarpeisiin. Tässä prosessissa todettiin, että vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen kontekstissa on sellaisia erityispiirteitä, että OPC-malli kaipaa rinnalleen myös muita elementtejä. Jotta nämä erityispiirteet saatiin huomioitua, kehittämishankkeessa ammennettiin OPC-mallin lisäksi ensinnäkin omakuntoutuksen ydinajatuksia voimavarasuuntautuneisuudesta, ratkaisukeskeisyydestä, yhteistoiminnasta ja pyrkimyksestä vaikutuksiin kuntoutuksessa (Paavonen ym., 2024; Salminen, 2022). Toiseksi hyödynnettiin kanadalaista toimintaterapian käytännön työtä ohjaavaa mallia *Canadian Model of Occupational Participation* (CanMOP) (Egan & Restall, 2022). CanMoP-mallin mukaisesta lähestymistavasta ammennettiin kumppanuussuhteeseen perustuvan toimintaterapian periaatteita, muun muassa siitä näkökulmasta, miten ammattilaisen tulee kiinnittää huomiota omiin ennakkoasenteisiinsa, arvoihinsa sekä siihen, miten nämä vaikuttavat terapiasuhteessa (ks. Egan & Restall, 2022). Kolmanneksi hyödynnettiin ratkaisu- ja voimavaralähtöisten lähestymistapojen (Ruutu & Putkisaari, 2022) sekä motivoivan lähestymistavan menetelmiä (Miller & Rolnick, 2013; Oksanen, 2014). Näiden avulla vahvistettiin ja monipuolistettiin kysymisen ja reflektointiin johdattamisen tapoja, jotka ovat valmentavassa työtavassa keskeisiä työkaluja.

2.3 Hankkeen toteuttajat

Valta – valmentava työtapa kuntoutujan arjessa -hanke toteutettiin Jyväskylän ammattikorkeakoulun Kuntoutus- ja sosiaalialan instituutissa. Valta-hankkeessa työskenteli kolme kuntoutuksen ja opetuksen asiantuntijaa: Heidi Kihlström-Lehtonen, Maaret Rutanen ja Emmi Ritvos. Jatkossa heihin viitataan tässä raportissa termillä hanketoimijat. He vastasivat kehittämishankkeen koulutusten, työpajojen ja lopputuotoksena syntyneen Valmentava työtapa asiakkaan arjen tukena -verkkokurssin kehittämisestä ja toteuttamisesta.

Verkkokurssin materiaalien tuottamisessa oli mukana kehittämishankkeen asiantuntijoiden lisäksi valmentavaan työtapaan perehtyneitä toimintaterapeutteja. He kertoivat kokemuksistaan verkkokurssilla julkaistussa podcastissa, ja heiltä saatiin myös tapausesimerkkejä hyödynnettäväksi verkkokurssilla. Ennen verkkokurssin avaamista sitä testasi monialainen opiskelijoiden joukko. Mukana oli kuntoutuksen ohjauksen opiskelijoita, sosionomiopiskelijoita sekä toimintaterapeuttiopiskelijoita. Opiskelijoilta kerättiin palautetta muun muassa kurssin kokonaisuuden selkeydestä, mielekkyydestä ja saavutettavuudesta sekä kuormittavuudesta. Palautteen avulla haluttiin myös selvittää, miten

valmennuksen sisällöt ovat omaksuttavissa myös muille kuin toimintaterapeuttiopiskelijoille. Palautteen perusteella tehtiin pieniä muutoksia verkkokurssiin.

Kehittämishankkeen rinnalla toteutettiin arviointitutkimus, josta vastasi kolme Jyväskylän ammattikorkeakoulun Kuntoutus- ja sosiaalialan instituutin tutkijaa: Kristiina Juntunen, Mari Kantanen ja Sanni Tiitinen. Arviointitutkimuksen riippumattomuus pyrittiin takaamaan sillä, että kehittämisestä ja tutkimuksesta vastasivat eri ihmiset. Hanketoimijat ja tutkijat kävivät kuitenkin vuoropuhelua hankkeen aikana, millä tuettiin hankekokonaisuuden tavoitteiden saavuttamista. Tutkimuksen tavoitteista, aineistoista, menetelmistä ja tuloksista kerromme luvuissa 3, 4 ja 5.

Hanketta ohjasi monialainen ohjausryhmä, johon kuului rahoittajan, eli Kelan, edustaja sekä kuntoutus- ja koulutusalojen edustajia. Ohjausryhmä kokoontui yhteensä viisi kertaan hankkeen aikana.

2.4 Hankkeen toimenpiteet

Valta-hanke oli noin 2,5 vuoden mittainen kokonaisuus, joka alkoi syksyllä 2022 ja päättyi alkuvuodesta 2025. Hankkeen keskeinen toimenpide oli yhteiskehittämisprosessi. Yhteiskehittämisprosessiin rekrytoitiin mukaan toimintaterapeutteja, jotka työskentelivät Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen kuntoutujien kanssa eri puolilla Suomea. Kehittäminen toteutui koulutuspäivissä ja työpajoissa. Sekä koulutuspäivät että työpajat toteutettiin etäyhteyksin. Koulutuspäiviin osallistui yhteensä noin 160 toimintaterapeuttia ja työpajoihin 37 toimintaterapeuttia. Hankkeen tavoitteet ylitettiin selkeästi osallistujien kiinnostuksen ja määrän suhteen. Tavoitteena oli saada 50–100 osallistujaa koulutuspäiviin ja 20 osallistujaa työpajoihin.

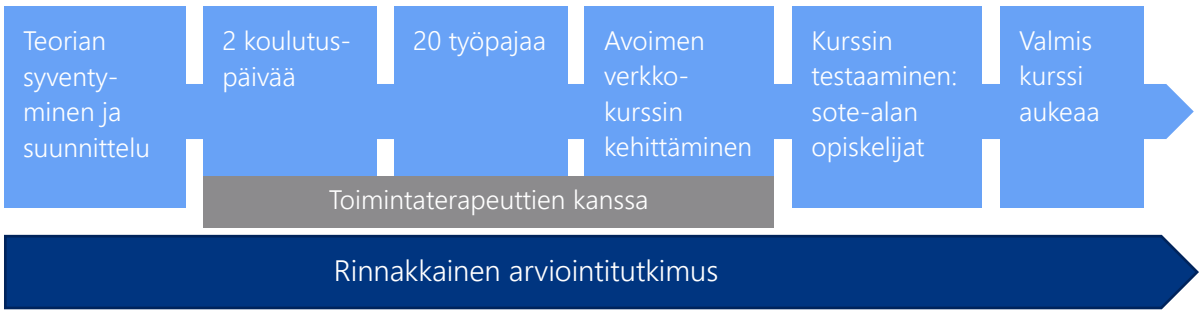
Yhteiskehittämisprosessi piti sisällään kaksi samansisältöistä työpäivän mittaista koulutusta sekä työpajatyöskentelyä. Koulutuspäivissä käsiteltiin valmentavan työtavan taustateoriaa sekä ohjattiin osallistujia arvioimaan ja tarkastelemaan valmennusta oman kuntoutustyön näkökulmasta. Osallistujilta kerättiin palautetta ja ajatuksia muun muassa siitä, millaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita he näkevät valmentavan työtavan soveltamisessa kuntoutukseen. Palautetta hyödynnettiin valmentavan työtavan kehittämisessä.

Koulutuspäivään osallistuneilla toimintaterapeuteilla oli mahdollisuus ilmoittautua mukaan työpajatyöskentelyyn, jossa jatkettiin valmentavaan työtapaan syventymistä. Työpajatyöskentelyä oli yhteensä 20 kertaa (1,5 tuntia kerralla). Ensimmäinen 10 kerran kokonaisuus toteutui kaksi kertaa kuukaudessa ensimmäisen koulutuspäivän jälkeen ja toinen 10 kerran kokonaisuus toteutui samaan

tapaan toisen koulutuspäivän jälkeen. Työpajoissa oli viisi teemaa, jotka toistuivat usean kerran aikana, mikä loi osallistujille mahdollisuuden valita itselleen sopivat osallistumisajankohdat. Työpajoissa syvennettiin osaamista ja osallistujia kannustettiin testaamaan ja soveltamaan valmentavan työtavan menetelmiä omassa työssään. Lisäksi työpajoissa osallistujat jakoivat kokemuksiaan ja näkemyksiään valmentavan työtavan soveltamisesta ja soveltumisesta vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen. Hanketoimijat tekivät muistiinpanoja työpajoistaverkkokurssin aineistoksi. Lisäksi osallistujilta kerättiin tutkimusaineistoja, jotka kuvaamme tarkemmin luvussa 4.

Valmentava työtapa asiakkaan arjen tukena -verkkokurssi suunniteltiin OPC-mallia, yhteiskehittämisprosessista syntynyttä aineistoa ja arviointitutkimuksen tuloksia hyödyntäen. Kuviossa 1 on kuvattu yhteiskehittämisprosessi, jonka lopputuloksena verkkokurssi syntyi.

Kuvio 1. Yhteiskehittämisprosessi.

Verkkokurssin tarkoituksena oli jalkauttaa kehittämishankkeen tuloksia hyödynnettäväksi kuntoutuksessa. Kehittämishankkeen lähtökohtana ollutta OPC-malliin pohjautuvaa valmennusta rikastettiin täydentävillä teorioilla ja menetelmillä, jotka valittiin yhteiskehittämisprosessissa ja tutkimuksessa nousseiden tarpeiden perusteella. Verkkokurssi sisältää muun muassa interaktiivisia luentoja ja tehtäviä, itsenäistä valmentavan työtavan soveltamista käytäntöön sekä luettavia materiaaleja työn ja opiskelun tueksi. Kurssin laajuus on 2 opintopistettä eli noin 54 tuntia opiskelijan työtä. Verkkokurssi toteutettiin MOOC-muodossa (*Massive Open Online Course*) eli se on avoimesti ja maksuttomasti saatavilla kaikille aiheesta kiinnostuneille. Kurssi on osoitteessa https://digicampus.fi/ ja se on löydettävissä alustalta nimellä Valmentava työtapa asiakkaan arjen tukena.

Hankkeen loppupuolella järjestettiin avoin etäkoulutus, jossa kerrottiin sekä kehittämishankkeen että arviointitutkimuksen tuloksista ja kehitetystä verkkokurssista. Etäkoulutus oli avoin kaikille kiinnostuneille. Koulutuksessa oli noin 50 osallistujaa.

Hankkeesta viestittiin Jyväskylän ammattikorkeakoulun verkkosivuille muodostetun Valta-hankkeen alasivuston kautta. Verkkosivustolle oli koottuna tietoa kehittämishankkeesta ja siihen liittyvistä koulutuksista sekä työpajoista ja arviointitutkimuksesta. Verkkosivujen lisäksi hankkeen etenemisestä viestittiin sosiaalisen median alustoilla kuten kuntoutusalojen Facebook-ryhmissä ja Instagramissa. Niin ikään Kela välitti omilla kanavillaan hankkeen viestejä, kuten tietoa koulutuksista ja työpajoista. Lisäksi hanketta esiteltiin suomalaisissa kuntoutusalan tapahtumissa, esimerkiksi Toimintaterapeuttiliiton Vahva toimija -seminaarissa, Kela tutkii kuntoutusta -seminaarissa ja kansainvälisessä toimintaterapian kongressissa Krakovassa. Kehittämishanketta sekä arviointitutkimuksen tuloksia esiteltiin lisäksi Kelan sisäisessä KuntoutusNyt-tilaisuudessa. Hankkeesta ja sen tuloksista välitettiin tietoa kuntoutus- ja sosiaalialojen opiskelijoille Jyväskylän ammattikorkeakoulussa. Tietoa välitettiin myös muiden ammattikorkeakoulujen toimintaterapian tutkintovastaaville, joiden toivottiin puolestaan kertovan siitä oman oppilaitoksensa opiskelijoille. Valmentava työtapa otettiin osaksi Jyväskylän ammattikorkeakoulun toimintaterapian opetussuunnitelmaa. Se on lisäksi vapaasti valittavana opintona myös muiden alojen opiskelijoille.

3 Arviointitutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Arviointitutkimuksen tavoitteena oli selvittää Valta-hankkeen tavoitteiden toteutumista ja mahdollisia tapoja kehittää edelleen hankkeen teemoja.

Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Miten hankkeessa onnistuttiin kehittämään valmentavan työtavan menetelmiä suomalaiseen toimintakontekstiin?
2. Miten toimintaterapeutit ottivat valmentavan työtavan menetelmät osaksi omaa työtään vaativassa lääkinnällisessä kuntoutuksessa?
3. Millaisia kokemuksia ja näkemyksiä kuntoutujilla ja kuntoutujien lähihenkilöillä on toimintaterapiasta, jossa sovelletaan valmentavan työtavan menetelmiä?

4 Arviointitutkimuksen aineistot ja menetelmät

Tässä arviointitutkimuksessa käytimme monimenetelmällistä tutkimusotetta (Åkerblad & Seppänen-Järvelä, 2024). Se tarkoittaa sitä, että yhdistimme sekä määrällisiä että laadullisia aineistoja, jotka oli kerätty moninäkökulmaisesti. Aineistoissa oli edustettuina neljä näkökulmaa: hanketoimijoiden, hankkeeseen osallistuneiden toimintaterapeuttien, kuntoutujien ja kuntoutujien lähihenkilöiden näkökulmat. Tutkimusprosessissa yhdistimme erilaisia aineistojamme sekä analyysissa että loppuvaiheen tulkinnassa. (Ks. Åkerblad & Seppänen-Järvelä, 2024.) Pragmaattisesti orientoitunutta monimenetelmällistä lähestymistapaa on sovellettu myös aiemmin menestyksekkäästi kuntoutuksen arviointitutkimuksissa. Koska sekä kuntoutus että yhteiskehittäminen ovat monimutkaisia ilmiötä, joihin liittyy useita toimijoita ja epävarmuustekijöitä, on tutkimusprosessin oltava avoin ja joustava. Toteutimme tutkimuksemme iteratiivisena prosessina, jonka aikana esimerkiksi täsmensimme tutkimuskysymyksiämme. (Seppänen-Järvelä, 2018.) Seuraavissa alaluvuissa esittelemme arviointitutkimuksen aineistot ja aineistokohtaiset analyysimenetelmät tarkemmin.

4.1 Kyselyaineistot ja niiden analysointi

Tässä luvussa kuvaamme arviointitutkimuksen kyselyaineistot ja niiden analyysimenetelmät. Kyselyaineistot muodostuivat kolmesta toimintaterapeuteille suunnatusta kyselystä.

4.1.1 Kyselyt toimintaterapeuteille

Kyselyaineistot kerättiin nimettöminä kolmessa vaiheessa. Ensimmäinen kysely oli osa koulutuspäiville ilmoittautumista. Kyselylomake muodostui taustakysymyksistä (ks. taulukko 1), kahdesta avoimesta kysymyksestä sekä strukturoidusta itsearvioinnista. Yksi avoin kysymys kartoitti ilmoittautujien odotuksia ja toiveita liittyen koulutukseen. Toisella avokysymyksellä puolestaan kartoitettiin ennakkokäsityksiä valmentavasta työtavasta pyytämällä esimerkkejä valmentavaa työtapaa kuvaavista menetelmistä. Strukturoiduilla kysymyksillä vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa työtapaansa toimintaterapeuttina. Kysymysten väittämät muokattiin alkuperäisestä Grahamin (2020) kehittämästä valmentavan työtavan arvioinnin mittarista (*Occupational Performance Coaching Fidelity Measure*, OPC-FM). Toinen kysely toteutettiin koulutuspäivien jälkeen. Sillä kerättiin palautetta koulutuspäivästä strukturoiduilla kysymyksillä sekä odotuksia työpajoihin avoimella kysymyksellä. Kolmas kysely toteutettiin työpajojen jälkeen. Se sisälsi ensinnäkin strukturoituja kysymyksiä, jolla kerättiin palautetta työpajoista ja toiseksi saman strukturoidun itsearvioinnin kuin ensimmäinen kysely.

Ensimmäinen kysely osoitettiin koulutuspäiville ilmoittautumisen yhteydessä Kelan vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta toteuttaville toimintaterapeuteille. Ilmoittautuminen alkoi noin neljä kuukautta ennen kevään 2023 koulutuspäivää ja suljettiin, kun kevään 2023 koulutuspäivään oli 120 ja syksyn koulutuspäivään 122 ilmoittautunutta. Ilmoittautuminen tapahtui Jyväskylän ammattikorkeakoulun internetsivujen kautta ja sitä markkinoitiin eri sosiaalisen median kanavilla sekä Kelan ja Toimintaterapeuttiliitto ry:n tiedotuskanavien kautta.

Toinen kysely osoitettiin koulutuspäiviin osallistuneille toimintaterapeuteille. Kevään koulutuspäivän palaute kerättiin lähettämällä linkki kyselyyn koulutuspäiville osallistuneille, jotka olivat antaneet suostumuksensa jatkokyselyyn (n = 97). Muistutus kyselyyn lähetettiin kahdesti kahden viikon välein. Syksyn palaute kerättiin koulutuspäivän lopuksi ja muistutus lähetettiin suostumuksensa antaneille toimintaterapeuteille (n = 96) kahdesti kahden viikon välein.

Kolmas kysely osoitettiin työpajoihin osallistuneille toimintaterapeuteille. Kyselyyn pyydettiin osallistumaan viimeisten työpajojen yhteydessä ja muistutuksia lähetettiin työpajoihin osallistuneille kaksi kertaa noin viikon välein.

Taulukko 1 (s. 17) kuvaa ensimmäiseen kyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien taustatiedot. Ne olivat samankaltaiset myös toisen ja kolmannen kyselyn osalta. Koulutukseen ilmoittautuneista toimintaterapeuteista 199 antoi suostumuksensa kyselyn käyttämiseen tutkimusaineistona. Kyselyyn vastasi toimintaterapeutteja kaikista Kelan vakuutuspiireistä (taulukko 1). Valtaosalla (69 %) työkokemusta oli kertynyt vähintään viisi vuotta. Niin ikään valtaosalla kuntoutujaryhmään kuului lapsia ja nuoria. Kuitenkin yli puolella kuntoutujat olivat myös aikuisia ja pienellä osalla kuntoutujia olikin kaikista ikäryhmistä. Toimintaterapiaa toteutettiin kaikissa ympäristöissä, yleisimmin kuntoutujan kotona ja vähiten etävastaanotolla. Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen lisäksi osalla toimintaterapeuteista oli kuntoutujia myös muualta, kuten itse maksavia ja palveluseteliasiakkaita.

Taulukko 1. Ennen koulutusta vastanneiden toimintaterapeuttien taustatiedot (n = 199).

Taustamuuttuja	**n**	**%**
Vakuutuspiiri		
Eteläinen vakuutuspiiri	71	36 %
Keskinen vakuutuspiiri	30	15 %
Läntinen vakuutuspiiri	35	18 %
Itäinen vakuutuspiiri	32	16 %
Pohjoinen vakuutuspiiri	18	18 %
Organisaatiomuoto		
Julkinen organisaatio	4	2 %
Kolmannen sektorin organisaatio	4	2 %
Yksityinen organisaatio	125	63 %
Oma yritys	65	33 %
Muu, mikä?	2	1 %
Työuran kesto		
Alle 2 vuotta	18	9 %
2–5 vuotta	19	20 %
5–10 vuotta	39	19 %
10–20 vuotta	62	31 %
Yli 20 vuotta	38	19 %
Kuntoutujien ikäryhmät		
Alle 12-vuotiaat	160	80 %
12–17-vuotiaat	144	72 %
18–29-vuotiaat	119	60 %
30–65-vuotiaat	107	54 %
Yli 65-vuotiaat	41	21 %
Terapian toteutuspaikka		
Kuntoutujan koti	179	90 %
Kuntoutujan muu toimintaympäristö	180	90 %
Vastaanottotila	140	70 %
Etävastaanotto	47	24 %

4.1.2 Kyselyaineistojen analysointi

Ennen analyyseja kyselyaineistoista poistettiin vastaajat, jotka eivät antaneet lupaa vastaustensa tutkimuskäyttöön tai jotka eivät toteuttaneet työssään Kelan vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta. Näin ollen analyyseissa tarkasteltiin ensimmäisen kyselyn osalta 199, toisen kyselyn osalta 91 ja kolmannen kyselyn osalta 12 osallistujan antamia vastauksia. Strukturoitujen kysymysten vastaukset analysoitiin Excel-taulukko-ohjelmalla tarkastelemalla jakaumia. Työpajojen jälkeen kyselyyn saatiin niin vähän vastauksia, ettei eroja itsearvioidussa valmentavan työtavan mukaisessa asiakastyössä ennen koulutusta ja työpajojen jälkeen voitu tilastollisesti arvioida. Vastaajien pienen määrän vuoksi emme raportoi taustamuuttujia välttääksemme vastaajan tunnistamisen mahdollisuuden. Kyselyjen avoimet vastaukset teemoiteltiin aineistolähtöisesti.

4.2 Haastatteluaineistot ja niiden analysointi

Tässä luvussa kuvaamme arviointitutkimuksen haastatteluiden toteutuksen ja analysoinnin. Haastattelimme hanketoimijoita ja yhteiskehittämiseen osallistuneita toimintaterapeutteja sekä toimintaterapeuttien asiakkaina olevia kuntoutujia ja kuntoutujien lähihenkilöitä (taulukko 2). Toimintaterapeuteista seitsemän osallistui yksilöhaastatteluun ja kahdeksan ryhmähaastatteluun. Kolmessa ryhmähaastattelussa oli mukana kussakin 2–3 haastateltavaa. Kuntoutujat ja lähihenkilöt puolestaan haastateltiin yksittäin ja hanketoimijat yhdessä ryhmässä. Kumpikin haastatelluista kuntoutujista oli aikuisia. Kaikki lähihenkilöt olivat toimintaterapiaa saavan lapsen vanhempia: kolmessa tapauksessa lapsi oli päiväkoti- tai alakouluikäinen ja yhdessä tapauksessa teini-ikäinen.

Taulukko 2. Valta-hankkeen arviointitutkimuksen haastatteluaineiston esittely.

Haastateltavat	Määrä	Muoto	Kesto (min)	Litteraatti (s)
Hanketoimijat	3	Ryhmä	109	35
Toimintaterapeutit	15	Ryhmä & yksilö	527	123
Kuntoutujat	2	Yksilö	79	13
Lähihenkilöt	4	Yksilö	118	26

4.2.1 Haastatteluiden toteutus

Toteutimme arviointitutkimuksen haastattelut kesäkuun 2023 ja syyskuun 2024 välisenä aikana. Haastattelimme toimintaterapeutit, kuntoutujat ja lähihenkilöt etäyhteydellä (puhelimitse tai Zoom-videoneuvottelusovelluksella) ja hanketoimijat kasvokkain. Tallensimme haastattelut erilliselle äänitallentimelle. Toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden haastatteluissa kysyimme ensinnäkin

yhteiskehittämiseen liittyvistä kokemuksista ja näkemyksistä. Lisäksi pyysimme toimintaterapeutteja kertomaan kokemuksiaan ja näkemyksiään valmentavan työtavan käyttöönottamisesta osana vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaa. Myös hanketoimijoilta kysyimme näkemyksiä valmentavan työtavan soveltamisen mahdollisuuksista ja haasteista. Kuntoutujien ja lähihenkilöiden haastatteluissa puolestaan kysyimme heidän kokemuksistaan ja näkemyksistään toteutuneesta toimintaterapiasta ja toimintaterapeutin toimintatavoista suhteessa heidän tarpeisiinsa ja odotuksiinsa.

Toimintaterapeutit rekrytoimme haastatteluihin työpajojen kautta. Tutkijoille oli varattu joihinkin työpajoihin lyhyesti aikaa kertoa arviointitutkimuksesta ja siihen liittyvästä aineistonkeruusta. Toimintaterapeuteilla oli mahdollisuus ilmoittautua ryhmähaastatteluun, jonka ajankohdan tutkijat olivat ennalta määritelleet tai sopia yksilöhaastatteluaika erikseen, mikäli esitetyt ryhmähaastatteluajat eivät sopineet heille. Lisäksi muistutimme sähköpostiviesteillä mahdollisuudesta osallistua haastatteluun.

Kuntoutujien ja heidän lähihenkilöidensä rekrytointiin pyysimme apua työpajoihin osallistuneilta toimintaterapeuteilta. Pyysimme, että he välittäisivät tiedotetta mahdollisuudesta osallistua arviointitutkimukseen vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen yli 18-vuotiaille kuntoutujille sekä kaikenikäisten kuntoutujien lähihenkilöille. Kerroimme toimintaterapeuteille työpajojen ja heidän haastatteluidensa yhteydessä, että haluaisimme haastatella kuntoutujia ja lähihenkilöitä. Lisäksi muistutimme toimintaterapeutteja toiveestamme haastatella kuntoutujia ja lähihenkilöitä lähettämällä sähköpostiviestit sekä soittamalla henkilökohtaisesti niille toimintaterapeuteille, jotka olivat toimittaneet puhelinnumeronsa tutkijoille. Kuntoutujat ja lähihenkilöt ottivat joko suoraan yhteyttä tutkijoihin tai toimintaterapeutti välitti heidän yhteystietonsa tutkijan yhteydenottoa varten. Toimitimme kiitoksena rekrytoinnissa auttaneille toimintaterapeuteille sekä haastatteluun osallistuneille kuntoutujille ja lähihenkilöille suklaalevyn lunastamiseen oikeuttavan sähköisen koodin.

Haastattelut litteroitiin sanatarkasti. Tässä raportissa esitetyissä haastattelulainauksissa olemme yksinkertaistaneet litteraatioita luettavuuden parantamiseksi. Litteraatioista on poistettu täytesanoja sekä sanojen ja tavujen toistoa sekä muokattu puhetta hieman yleiskielisemmäksi.

4.2.2 Haastatteluaineistojen analysointi

Analysoimme haastatteluaineistojamme realistisina kuvauksina haastateltavien näkemyksistä ja kokemuksista. Analyysimenetelmänä käytimme pääosin refleksiivistä temaattista analyysia (Braun & Clarke, 2022; Braun & Clarke, 2024), koska tavoitteenamme oli ymmärtää ja jäsentää eri osapuolten kokemuksia ja näkemyksiä syvällisesti. Lisäksi käytimme sisällön erittelyä niiltä osin kuin

tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta oli relevanttia saada vain karkea jäsennys puhutusta sisällöstä. Pääasiallinen menetelmämme, refleksiivinen temaattinen analyysi, nojaa vahvasti laadullisen tutkimuksen taustaoletuksiin ja tarjoaa analyysiprosessiin vaiheittaisen jäsennyksen, jossa korostuu tutkijan aktiivinen ja reflektiivinen tulkinnallinen rooli (Braun & Clarke, 2022; Braun & Clarke, 2024). Analyysimme oli pääosin aineistolähtöistä, eli rakensimme aineistoa jäsentävät koodit ja teemat ensisijaisesti haastateltavien kokemusten ja näkemysten pohjalta. Valmentavan työtavan ja toimintaterapian teoriat vaikuttivat analyysiin kuitenkin taustalla, koska haastatteluteemat oli rakennettu niiden pohjalta.

Noudatimme analyysissämme refleksiivisen temaattisen analyysin prosessia (Braun & Clarke, 2022; Braun & Clarke, 2024). Aineiston analysointi toteutui iteratiivisena prosessina, jossa palattiin aineistoon analyysin edetessä toistuvina kehinä. Ensin tutustuimme aineistoon lukemalla litteraatteja ja kuuntelemalla äänitallenteita. Tämän jälkeen aineistoista tunnistettiin tutkimuskysymyksille relevantit kohdat ja poimittiin ne joko erilliseen tiedostoon tai värjättiin alleviivauksella. Analyysiyksikkö oli merkityskokonaisuuden muodostavat puheenvuorot, lauseet tai lauseiden osat. Kullekin analyysiyksikölle annoimme sisältöä kuvaavan koodin. Koodit yhdistettiin alustaviksi teemoiksi, minkä jälkeen niitä kehitettiin edelleen siten, että ne muodostivat koherentin kokonaisuuden. Teemat nimettiin ja ne kirjoitettiin auki tämän raportin tuloksiksi. Teemojen kehittämisen ja raportoinnin vaiheissa toimme myös eri näkökulmia yhteen mahdollisuuksien mukaan.

Kukin tutkija (KJ, MK ja ST) vastasi itsenäisesti aineiston valikoidun osan analyysistä. KJ ja MK ovat taustaltaan toimintaterapeutteja ja toimintaterapian lehtoreita, ja he olivat jo ennen hanketta perehtyneet syvällisesti sekä toimintaterapian että valmentavan työtavan teorioihin. ST puolestaan on taustaltaan sosiaalitieteilijä ja tutkija, eivätkä hankkeen teoreettiset lähtökohdat olleet hänelle entuudestaan tuttuja. Refleksiivisen temaattisen analyysin periaatteiden mukaisesti tutkijat pyrkivät olemaan omista taustaoletuksistaan ja lähtökohdistaan tietoisia (ks. Braun & Clarke, 2022; Braun & Clarke, 2024). Tutkijat myös keskustelivat keskenään analyyttisistä huomioista ja niiden suhteesta taustateorioihin. Keskusteluiden avulla pyrittiin varmistumaan yhdessä siitä, että analyysi toteutuu aineistolähtöisesti, muodostuvien koodien ja teemojen taustalla olevat subjektiiviset vaikutteet tulevat tunnistetuiksi ja teemat rakentavat koko aineiston kattavan tarinallisen kokonaisuuden.

4.3 Arviointitutkimuksen eettiset kysymykset

Arviointitutkimuksessa noudatettiin ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita (TENK, 2019). Kelan eettinen toimikunta antoi arviointitutkimukselle puoltavan lausunnon (dnro 20/500/2022). Tutkimukseen osallistuminen oli kaikille osallistujille vapaaehtoista, joskin hanketoimijoiden osalta

osallistumiseen oli korkea oletusarvo. Joka tapauksessa hanketoimijoillakin oli mahdollisuus itse säädellä, mitä he haastattelussa puhuvat. Tutkimukseen osallistuminen tai osallistumatta jättäminen ei vaikuttanut toimintaterapeuttien mahdollisuuteen osallistua koulutuksiin ja työpajoihin eikä kuntoutujien ja lähihenkilöiden saamiin palveluihin tai etuuksiin. Kyselyihin vastaajat antoivat suostumuksensa vastausten tutkimuskäyttöön rastittamalla kyselylomakkeella tätä koskevan kohdan. Haastatteluissa suostumus pyydettiin suullisesti äänitallenteelle. Kyselyihin vastaaminen tapahtui nimettömänä ja haastattelulitteraatit analysoitiin ilman tunnistetietoja. Kuntoutujien ja lähihenkilöiden osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä ei mennyt tietoa heidän toimintaterapeuteilleen.

Kunkin haastattelun alussa kerroimme arviointitutkimuksen tavoitteista, toteutuksesta, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja anonyymisyydestä sekä tarjosimme osallistujille mahdollisuuden tarkentaviin kysymyksiin. Haastattelukysymysten laadinnassa huomioimme haastateltavien kuormittumisen sekä arkaluontoisten tietojen keräämisen. Aineistonkeruun yhteydessä kiinnitimme huomiota myös siihen, että osa toimintaterapeuteista oli tutkijoille entuudestaan tuttuja. He olivat joko tutkijoiden entisiä opiskelijoita, opiskelijatovereita tai osallistuneet täydennyskoulutuksiin, joissa tutkija oli ollut kouluttajana. Mahdollisuuksiemme mukaan pyrimme siihen, että haastattelija ei olisi ollut haastateltavalle entuudestaan tuttu. Tämä ei kuitenkaan kaikilta osin ollut mahdollista. Analyysivaiheessa kuitenkin huomasimme, ettei aineistosta ollut erotettavissa kohtia, jotka olisivat voineet indikoida aiemman opettajan ja opiskelijan suhteen vaikuttaneen haastateltaviin. Pyrimme olemaan kaikissa aineiston analyysivaiheissa tietoisia tästä tutkijan ja tutkimuksen osallistujien suhteesta.

Tulosten raportoinnissa on kiinnitetty huomioita tiedonantajien yksityisyyden suojaan. Suorista lainauksista on häivytetty kuntoutusprosessien tietoja, mahdollisia henkilöiden tai paikannimiä sekä muita taustatietoja.

5 Tulokset

Tässä luvussa kuvaamme arviointitutkimuksemme tuloksia. Ensimmäisessä alaluvussa kuvaamme valmentavan työtavan yhteiskehittämistä toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden näkökulmista. Toisessa alaluvussa keskitymme tutkimuksemme tuloksiin, jotka liittyvät valmentavan työtavan soveltuvuuteen ja käyttöönottoon vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiassa. Tarkastelemme aihetta toimintaterapeuttien, hanketoimijoiden, kuntoutujien ja kuntoutujien lähihenkilöiden näkökulmista.

5.1 Kokemukset valmentavan työtavan yhteiskehittämisestä

Valta-hankkeen tavoitteena oli kehittää yhdessä toimintaterapeuttien kanssa valmentavaa työtapaa Kelan vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen soveltuvaksi. Tässä luvussa kuvaamme ensin yhteiskehittämiseen osallistuneiden toimintaterapeuttien koulutukseen ja työpajoihin liittyviä odotuksia ja niiden toteutumista. Sen jälkeen tarkastelemme toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden kokemuksia yhteiskehittämisestä.

5.1.1 Toimintaterapeuttien odotukset ja niiden toteutuminen

Kyselyaineistojen perusteella Valta-hankkeen koulutuspäiviin ilmoittautuneet tai osallistuneet toimintaterapeutit odottivat, että koulutus ja työpajat tukisivat heidän ammatillista kehittymistään. He toivoivat saavansa lisää ymmärrystä valmentavan työtavan teoreettisista perusteista ja näyttöön perustuvuudesta sekä työvälineitä ja keinoja soveltaa työtapaa omaan työhönsä kuntoutujien, lähihenkilöiden ja verkoston kanssa.

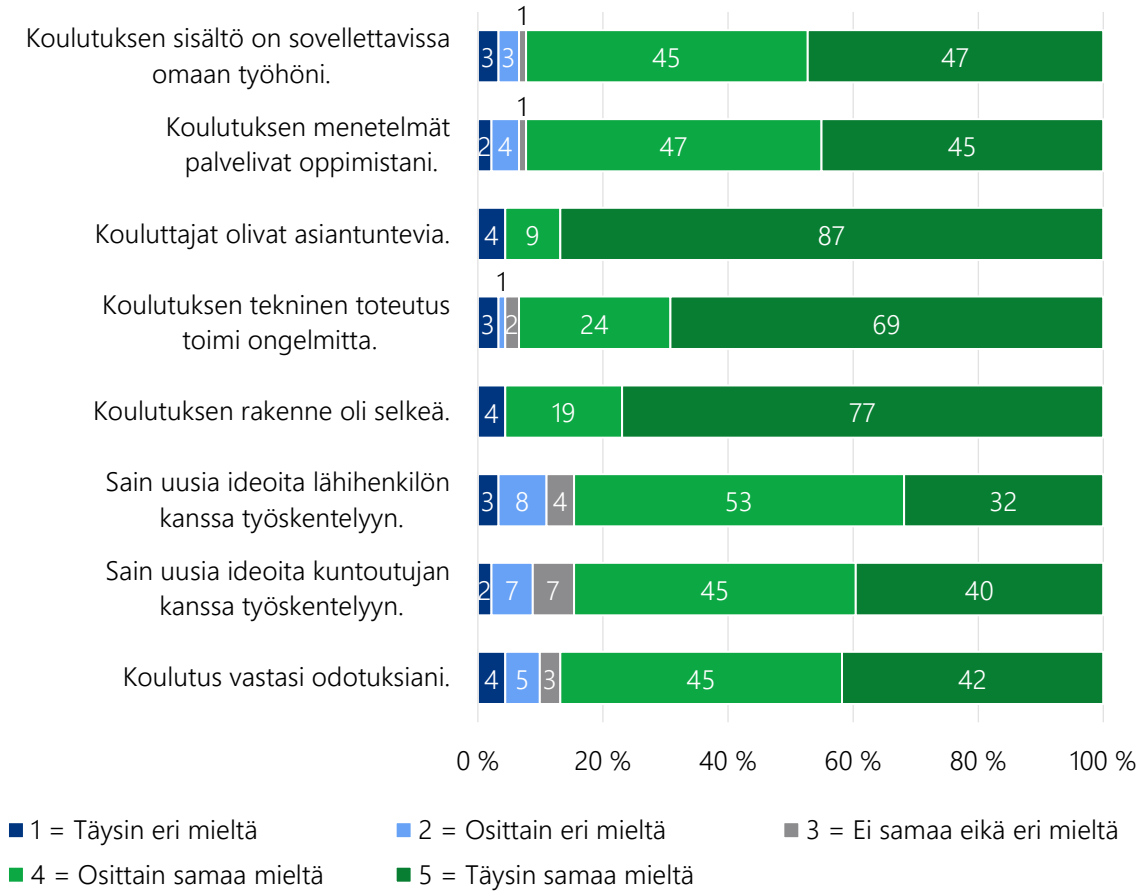
Toiseksi toimintaterapeutit odottivat koulutuksen antavan heille eväitä valmentavan työtavan käyttöön ottamiseen asiakastyössä sekä myös omassa organisaatiossa. He ajattelivat valmentavan työtavan sopivan erityisen hyvin kuntoutujan omassa toimintaympäristössä tapahtuvaan työskentelyyn ja tuovan työkaluja tavoitteen asettamiseen ja lähihenkilöiden sitouttamiseen osaksi toimintaterapiaa aiempaa paremmin. Koulutukselta odotettiin konkreettisia käyttöönottoon liittyviä ohjeita kuten ohjeita toimintatavan soveltamisesta Kelan toimintaperiaatteisiin sekä moniammatilliseen ja verkoston kanssa tehtävään yhteistyöhön. Yhden toimintaterapeutin vastaus kiteyttää toimintaterapeuttien odotuksia osuvasti: ”konkretiaa, käytännönläheistä kuultavaa, jotta käyttöönotto omaan työhön ei ole liian iso prosessi”.

Kolmanneksi toimintaterapeutit ajattelivat koulutukseen ja työpajaan osallistumisen tarjoavan heille mahdollisuuden osallistua toimintaterapian ja vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen kehittämiseen sekä kollegoiden tapaamisen kiireisen työn lomassa.

Koulutuspäivien jälkeiseen palautekyselyyn vastasi yhteensä 91 toimintaterapeuttia (47 % koulutukseen osallistuneista ja tutkimusluvan antaneista toimintaterapeuteista), ja palaute koulutuksen sisällöistä ja toteutuksesta oli kaiken kaikkiaan myönteistä (kuvio 2, s. 23). Esimerkiksi lähes 90 % vastaajista oli osittain tai täysin samaa mieltä siitä, että koulutuksen sisällöt ovat sovellettavissa omaan työhön. Koulutus näytti myös tuottaneen uusia ideoita niin kuntoutujien kuin lähihenkilöidenkin kanssa

työskentelyyn. Koulutus näytti palautteen perusteella tukeneen toimintaterapeuttien oppimista sekä vastanneen heidän odotuksiinsa.

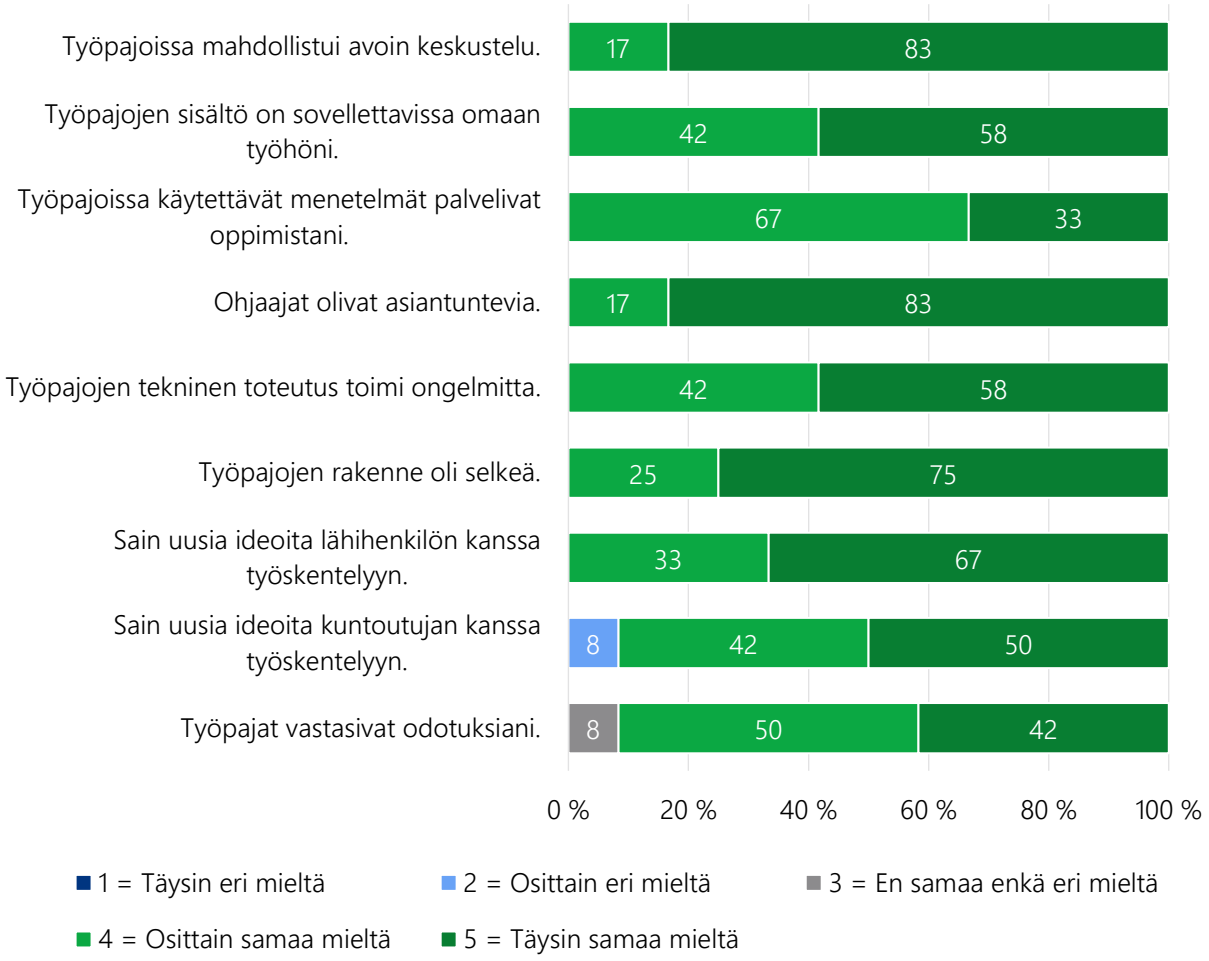
Kuvio 2. Toimintaterapeuttien (n = 91) palaute koulutuspäivästä.

Koulutukseen osallistuneilta tiedusteltiin myös heidän aikomustaan osallistua tarjolla oleviin työpajoihin. Vastaajista noin puolet (n = 47) ilmoitti aikovansa osallistua koulutuksen jälkeisiin työpajoihin. Kyselyn avoimissa vastauksissa toimintaterapeutit kuvasivat odotuksiaan tuleville työpajoille. Yhtäältä työpajoissa toivottiin voitavan jatkaa edelleen yhdessä hanketoimijoiden ja muiden osallistujien kanssa käytännön työtä tukevien toimintatapojen käsittelemistä ja kokemusten jakamista, ja sitä kautta syventää ymmärrystä valmentavasta työtavasta. Toisaalta työpajojen toivottiin myös toimivan hengähdyspaikkana työpäivän aikana ja siten tukevan omaa työssä jaksamista. Kuviossa 3 (s. 24) esitetään työpajoihin osallistuneiden ja kyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien vastaukset palautekyselyssä olleisiin väittämiin. Työpajoihin osallistuneet toimintaterapeutit olivat pääosin tyytyväisiä työpajojen rakenteeseen, mahdollisuuteen käydä avointa keskustelua työpajoissa sekä työpajojen ohjaajien asiantuntemukseen. Työpajojen sisältö koettiin olevan sovellettavissa omaan työhön ja toimintaterapeutit saivat uusia ideoita erityisesti yhteistyöhön kuntoutujien lähihenkilöiden

kanssa. Vastausten perusteella puolet toimintaterapeuteista koki työpajojen vastanneen täysin heidän odotuksiaan ja työpajoissa käytettyjen menetelmien tukeneen heidän osaamisensa kehittymistä.

Kuvio 3. Toimintaterapeuttien (n = 12) palaute työpajoista.

Myös kyselyn avoimet vastaukset olivat samansuuntaisia. Ensinnäkin toimintaterapeutit antoivat palautetta siitä, että koulutus yhdistettynä työpajatyöskentelyyn oli erittäin hyödyllistä, ja yhdistelmä edisti valmentavan työvan hyödyntämistä omassa työssä. Vaikka palautteen perusteella toimintaterapeutit saivat teoreettista osaamista valmentavasta työtavasta, osa toimintaterapeuteista jäi kaipaamaan vielä syvällisempää teoreettista tarkastelua sekä teoreettisten tiivistysten yhteistä kokoamista työpajoista. Kuitenkin koulutuksessa ja työpajoissa jaetut materiaalit koettiin tärkeinä lisämateriaaleina, joihin voi palata myöhemmin työn lomassa.

Toiseksi toimintaterapeutit kokivat erityisen arvokkaana mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan sekä käydä kollegiaalisia keskusteluja työpajojen aikana. Keskustelut koettiin hyödyllisiksi ja uusia ajatuksia herättäviksi, mikä syvensi omaa ymmärrystä valmentavasta työtavasta.

Kolmanneksi toimintaterapeutit antoivat palautetta siitä, että työpajoihin oli helppo osallistua, ja ne toteutettiin joustavasti huomioiden heidän työaikansa. Työpajojen kestoa pidettiin sopivana kiireiselle toimintaterapeutille. Työpajojen säännöllisyys ja toteutus auttoivat pitämään aiheen aktiivisesti mielessä vaikkakin kehittämisehdotuksena toivotiin työpajojen tiiviimpää toteutusta.

5.1.2 Yhteiskehittämisen prosessin toteutuminen

Tässä alaluvussa kuvaamme arviointitutkimuksen tuloksia koskien toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden kokemuksia ja näkemyksiä yhteiskehittämisen prosessin toteutumisesta. Toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden kokemuksista ja näkemyksistä muodostettiin kaksi teemaa 1) yhteinen ymmärrys valmentavasta työtavasta rakentui työpajoissa ja 2) valmentavaa työtapaa testattiin käytännön toimintaterapiatilanteissa. Kuvaamme teemat tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Yhteinen ymmärrys valmentavasta työtavasta rakentui työpajoissa

Ensimmäinen teema kuvaa sekä toimintaterapeuttien että hanketoimijoiden jakamaa näkemystä siitä, että yhteiskehittäminen tapahtui ensisijaisesti Valta-hankkeen työpajoissa. Valmentavan työtavan teoreettisten lähtökohtien kertaaminen oli sekä toimintaterapeuttien että hanketoimijoiden näkökulmasta keskeinen osa yhteiskehittämistä työpajoissa. Hanketoimijat olivat etukäteen teemoittaneet ja aikatauluttaneet työpajat teorian ydinelementtien kertaamisen näkökulmasta. Toimintaterapeuteilla oli siten mahdollisuus valita itselleen parhaiten soveltuva(t) työpaja(t). Hanketoimijat vastasivat työpajassa teoreettisen ja tutkitun tiedon jakamisesta. Vaikka työpajat oli etukäteen teemoiteltu valmentavan työtavan ydinelementtien (yhteys, struktuuri ja yhteinen asiantuntijuus) mukaan, käsiteltiin niissä myös osallistujien tarpeista nousevia asioita. Työpajoissa kerrattiin koulutuksessa käsiteltyä teoriaa sekä hyödynnettiin siellä jaettuja materiaaleja. Toimintaterapeutit toivat haastatteluissa esille tarpeen teorian ja menetelmien kertaamiselle työpajoissa siitäkin huolimatta, että koulutuspäivän anti koettiin kattavaksi. Käsiteltävän teorian sisältö näyttäytyi toimintaterapeuteille yhtäältä tutulta, mutta toisaalta teorian äärelle pysähtyminen auttoi jäsentämään ja ymmärtämään teoriaa uudella tavalla. Teorian kertaaminen vaihe kerrallaan oli toimintaterapeuttien haastatteluiden perusteella tukenut heidän ymmärryksensä muodostumista. Toisaalta osa toimintaterapeuteista olisi toivonut vielä syvällisempää ja perusteellisempaa teoreettista käsittelyä kaikista valmentavan työtavan ydinelementeistä.

> ”– – ehkä olisi vieläkin voinut tarkemmin jotain asioita sitten mennä. Esimerkiksi just se, viimeinen [[yhteinen asiantuntijuus]] niin, se olisi voinut ehkä olla kahdessa, kaksi erillistä työpajaa siihen. Koska se mun mielestä jäi itelle semmoselle heikommalle.

> Että se ensimmäinen oli tosi semmonen selkee ja hyvä. Ja heti siitä sai kiinni. Ja semmosen, että joo, tottakai näin, ja just se kuunteleminen ja se kaikki semmonen. Mutta sitten se viimenen, missä varmaan ajatuksena oli, että siitä saisi sitten siihen sen [[valmentavan työtavan]] loppuunsaattamiseen enemmän – –."
> (Toimintaterapeutti 13)

Jokaisessa työpajassa käytettiin aikaa toimintaterapeuttien kokemusten jakamiselle ja reflektoinnille. Toimintaterapeutit jakoivat kokemuksiaan omasta työstään sekä reflektoivat yhdessä valmentavan työtavan soveltamista sekä soveltuvuutta niin vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen kuin muihinkin asiakastilanteisiin. Yhteinen kokemusten jakaminen ja keskustelu näyttäytyivät sekä toimintaterapeuttien että hanketoimijoiden haastatteluissa keskeisenä tekijänä valmentavan työtavan jäsentymisessä sekä yhteiskehittämisen "suurimmalta annilta", kuten eräs toimintaterapeutti totesi. Toisaalta osa toimintaterapeuteista jäi kaipaamaan teorian ja käytännön selkeämpää yhdistämistä, mikä olisi vielä auttanut jäsentämään käytännön ja teorian välistä yhteyttä.

> "– – niissä hetkissä [[työpajassa]] ihmisillä on kyllä hyvin vastaavia kokemuksia. Että sitä mä oon niinkun miettiny, että sen oman ryhmän [[pienryhmäkeskustelu]] ulkopuolelta olisi kiinnostava vielä kuulla. Ehkä että ois vähän enemmän aikaa, ja käytettäisiin siihen, että kootaan sitten yhteen niitä eri ryhmien ajatuksia. – – vähän perusteellisemmin jotenkin ja ehkä vielä linkitettynä päivän teoria-asiaan paremmin. Sitten se jäisi vielä enemmän mieleen." (Toimintaterapeutti 9)

Hanketoimijat olivat valinneet työpajojen toteutuksen viitekehykseksi kokemuksellisen oppimisen lähestymistavan. He kertoivat mallintaneensa omalla toiminnallaan valmentavaa työtapaa työpajoissa sekä ohjanneensa erilaisia harjoitteita. Mallintamisen ja harjoitteiden kautta hanketoimijat tarjosivat toimintaterapeuteille omakohtaisen kokemuksen valmentavan työtavan toteuttamisesta.

> "Mitä odotuksia tai muuta niin mä vastasin siihen kyselyyn, että ei vastannut odotuksia, mutta silleen positiivisella tavalla, että mun mielestä oli silleen ihanaa, että miten lämminhenkistä ja emmä tie, mä jotenkin odotin, että se ois ollu enemmän teoreettista ja että täs ois enemmän ohjenuora, miten toimitaan ja tosi teknistä ja jotenkin kankeahkoakin, niin se onkin ihan miten se onkin näissä haastatteluissa ja työpajoissa ja koulutuksissa se lämminhenkisyys ja kohtaaminen, mikä on sitten taas valmennuksen ydin, niin minusta se oli ihanaa, kun että ei oo semmosta, että suutarin lapsilla ei oo kenkiä fiilis vaan oikeesti tehdään sitä, mitä koulutetaan." (Toimintaterapeutti 1)

Vaikka osa toimintaterapeuteista koki harjoitteet hämmentävinä, koettiin harjoitusten sekä valmentavaa työtapaa mallintavan toimintatavan edistäneen valmentavan työtavan ymmärtämistä.

> ”– – se yksi tehtävä, niin se oli mun mielestäni mielenkiintoinen. Että aika harvoin tulee itteensä työntekijänä arvioitua semmosten positiivisten linssien läpi. Et yleensähän sitä aina ollaan aika kriittisiä, ja vähän semmosia vaatimattomia. Mutta se oli ehkä semmonen, mikä pikkusen käänsi jotain nappulaa tuolla – –.” (Toimintaterapeutti 6)

Keskeinen osa yhteisen ymmärryksen muodostumista oli työpajojen hyvä, innostunut ja motivoitunut ilmapiiri, josta kertoivat sekä toimintaterapeutit että hanketoimijat. Osa toimintaterapeuteista luonnehti työpajoja luottamuksellisina tilanteina, joissa oli mahdollista jakaa kokemuksia, kuulla toisia sekä saada tukea omille ajatuksilleen. Yhteisistä tapaamisista näytti muodostuneen vertaistuellisia kohtaamisia.

> ”Mulle kamalan tärkeetä, että mää sain pureskella ja kuulla tosiaan toistenkin ajatuksia näistä asioista. Niin niissä työpajoissa houkutteli tosi paljon se semmonen yhteinen oppiminen ja vertaistukikin, että samojen asioitten äärellä moni painiskelee.” (Toimintaterapeutti 6)

Valmentavaa työtapaa testattiin käytännön toimintaterapiatilanteissa

Toinen yhteiskehittämisen toteutumista jäsentävä teema oli työtavan testaaminen kuntoutustilanteissa. Toimintavan testaamiseksi toimintaterapeutit valitsivat kehittämiseen soveltuvat kuntoutustilanteet ja toimintatavat, joita he lähtivät testaaman omassa työssään. Toimintaterapeutit toivat haastatteluissa esille saaneensa työpajoista konkreettisia työkaluja ja vinkkejä, joita he sovelsivat omassa työssään. Vaikka toimintaterapeutit toivat haastatteluissa esille soveltaneensa valmentavaa työtapaa yhteiskehittämisen aikana omaan työhönsä, hanketoimijat olivat kokeneet toimintaterapeuttien olleen siinä määrin kiireisiä, etteivät he halunneet kuormittaa toimintaterapeutteja erillisillä välitehtävillä. Sen sijaan hanketoimijat kannustivat toimintaterapeutteja kokeilemaan ja testaamaan valmentavaa työtapaa itselleen sopivin tavoin ja sopivissa määrin. Yhtäältä toimintaterapeutit kiittelivät työpajojen joustavuutta ja toisaalta peräänkuuluttivat sitä, että yhteiskehittämisessä olisi voinut olla selkeämpi rakenne sekä enemmän toimenpiteitä heidän sitouttamisekseen valmentavan työtavan testaamisessa ja kokeilemisessa.

> ”– – ehkä se [[kotitehtävät]] sitouttaa vähän siihen, jos siinä tulisi joku välitehtävä omaan työhön, että sä voit tehä sitten tollain. Sulle annetaan vaikka, että kokeilepa tätä hommaa ny sitte vaikka viiden, joko yhden asiakkaan kanssa viidellä kerralla. Niin kuin, että meet jotain läpi tai sitten eri asiakkaitten kanssa jotain, niin sitten se ehkä paremmin vielä tulisi oikeesti käyttöön – –.” (Toimintaterapeutti 13)

Valmentavan työtavan yksi ydinelementti, kuntoutujan ja toimintaterapeutin välinen yhteys, oli sekä toimintaterapeuttien että hanketoimijoiden haastatteluiden perusteella eniten testattu ja kokeiltu elementti. Sekä toimintaterapeutit että hanketoimijat arvelivat tämän johtuneen siitä, että toimintaterapiassa vuorovaikutus on aina läsnä joka tapaamisella ja siten kuntoutujan, lähihenkilön ja toimintaterapeutin yhteyttä vahvistavien toimintatapojen harjoitteleminen oli helpointa ja luontevinta toteuttaa. Vaikka toimintaterapeutit toivat esille, että vuorovaikutus on heidän vahvuutensa, toivat hanketoimijat esille toimintaterapeuttien toivoneen toistuvasti vuorovaikutukseen keskittyvän ydinelementin kertaamista työpajoissa. Hanketoimijat arvioivat, että tähän saattoi vaikuttaa työpajoissa tehdyt harjoitukset ja mallinnukset, jotka liittyivät kuntoutujan ja toimintaterapeutin väliseen yhteyteen. Toimintaterapeutit toivat kuitenkin esille myös sitä, että valmentavan työtavan ydinelementteihin rauhassa pysähtyminen ja käytäntöön vieminen vahvisti ja syvensi heidän osaamistaan. Toimintaterapeuttien haastatteluissa rakentui kuva siitä, että toimintaterapeutit olivat valmentavan työtavan käytäntöön soveltamisessa eri vaiheessa. Osa toimintaterapeuteista ei tunnistanut soveltaneensa valmentavan työtavan menetelmiä tietoisesti omassa työssään lainkaan, kun taas toiset toivat esille soveltaneensa toimintatapaa useiden kuntoutujien kanssa ja eri kuntoutusprosessin vaiheissa.

> ”– – niin sitten kun mulla oli tilaisuus, semmonen ainutlaatunen, että mulla oli sekä isä että äiti siinä, niin mää sitten kysäisin siinä lopussa jotenkin, että mitä te arvostatte toisissanne vanhempina tän erityislapsen äärellä.” (Toimintaterapeutti 6)

> ”Selkeästi se yhteysosio oli se, mihin oli matala kynnys lähtee. Ja sitten siinä oli ehkä sen verran tuttua, että oli helpompi rakentaa siihen päälle ja reflektoida sitä omaa, ja ehkä se struktuuri tuntui sitten vähän vieraammalta.” (Hanketoimija 1)

Uuden toimintatavan testaaminen käytännön tilanteissa vaati toimintaterapeuteilta myös uskallusta ja päättäväisyyttä. Hanketoimijat kuvasivat yhteiskehittämisen olevan toimintaterapeuteille vaativaa yhtäältä uuden teorian omaksumisen näkökulmasta ja toisaalta sen vuoksi, että se edellytti toimintaterapeuteilta rohkeutta ja uskallusta soveltaa uutta toimintatapaa meneillään oleviin terapiaprosesseihin. Toimintaterapeutit itse eivät korostaneet omaa rohkeuttaan uuden asian äärellä vaan enemmänkin toivat esille soveltamisen työläyttä, joka liittyi vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen

toimintakäytäntöihin sekä toimintaterapian prosesseihin ja asiakkuuksiin. Hanketoimijat arvostivatkin toimintaterapeuttien sitoutuneisuutta omien työtapojensa, ennakko-oletustensa ja arvojensa tarkasteluun sekä rohkeutta testata uudenlaista toimintatapaa omassa työssään. Sekä toimintaterapeutit että hanketoimijat toivat haastatteluissa esille valmentavan työtavan soveltamisen haasteellisuuden vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen.

> "– – ja sen kestäminen sitten terapeuttina, joka tekee Kelan maksusitoumuksella töitä. Ja olettamus on, että heti alkuvaiheessa me saataisiin vaikkapa nyt yhteiset tavoitteet luotua. Ja asiakas olisi aktiivinen toimija siinä tavoitteiden luomisessa. Niin erityisesti noitten nuorten kanssa, joilla on mielenterveyspuolen haasteita, niin ei mitenkään päästä siihen vaiheeseen tuolta yhteyden rakentamisesta tuohon struktuurivaiheeseen kymmenessä kerrassa, viiestoista kerrasta, kahestakymmenestä kerrasta. Joten, jotta mä noudattaisin Kelan ohjeita, niin mä päädyn tekemään ne tavotteet ja sanon oisko tää sulle ookoo." (Toimintaterapeutti 15)

5.2 Valmentavan työtavan soveltuvuus ja käyttöönotto vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan

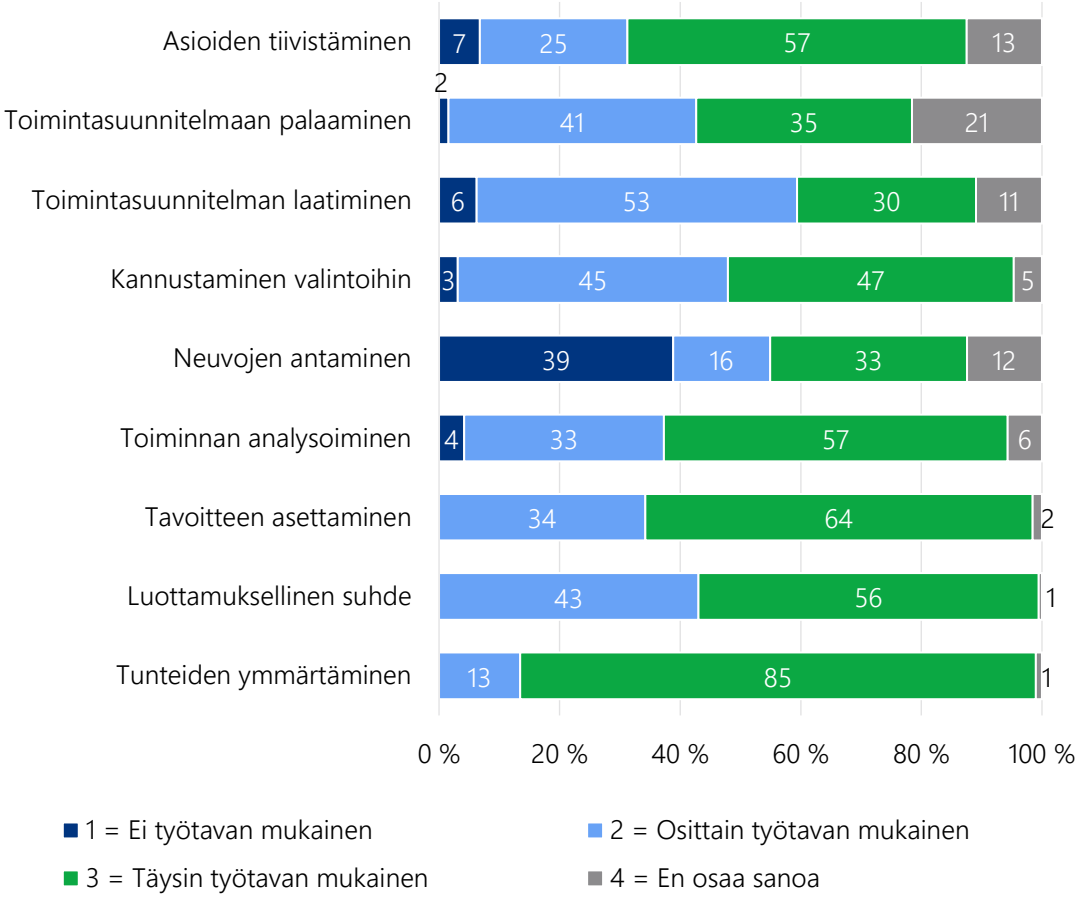
Tässä luvussa kuvaamme valmentavan työtavan soveltuvuutta ja käyttöönottoa Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan. Ensimmäisessä alaluvussa kerromme, miten toimintaterapeutit arvioivat omaa toimintaansa suhteessa valmentavaan työtapaan sekä ennen koulutuksia että työpajojen jälkeen. Toisessa alaluvussa kuvaamme toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden kokemuksia ja näkemyksiä valmentavan työtavan soveltamisesta ja soveltuvuudesta vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan. Kolmannessa alaluvussa ääneen pääsevät kuntoutujat ja kuntoutujien lähihenkilöt, kun kerromme heidän valmentavaan työtapaan liittyvistä kokemuksistaan ja näkemyksistään.

5.2.1 Toimintaterapeuttien itsearviointi valmentavan työtavan toteuttamisesta

Ennen koulutusta toimintaterapeutit arvioivat kyselyssä toimivansa valmentavan työtavan mukaisesti erityisesti yhteyden luomiseen liittyvissä työtavoissa. Näitä olivat kuntoutujan arkeen liittyvien tunteiden tunnistaminen, kuntoutujan luottamuksen saavuttaminen ja keskustelu kuntoutujalle merkityksellisestä tavoitteesta ja sen konkretisointi arjen tekemiseen (kuvio 4, s. 30). Hieman harvemmin toimintaterapeutit kertoivat keskustelevansa kuntoutujan kanssa siitä, miten hän aikoo toimia arjessaan tavoitteen toteutumiseksi tai palaavansa uudelleen tarkastelemaan toiminnan

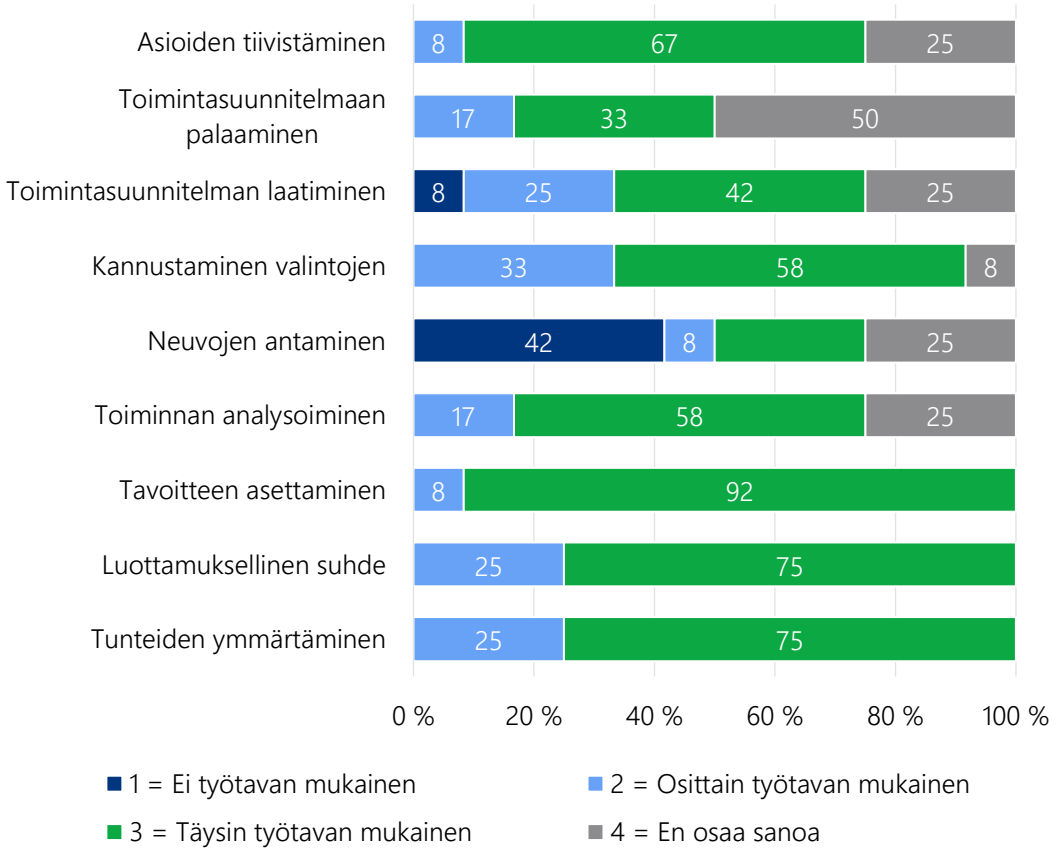
toteutumista kuntoutujan kanssa. Ohjeita ja neuvoja toimintaterapeutit tarjosivat usein ilman, että kuntoutuja niitä pyysi tai että häntä pyydettäisiin arvioimaan neuvojen soveltuvuutta tavoitteeseen liittyvässä toiminnassa.

Kuvio 4. Toimintaterapeuttien (n = 193) itsearviointi oman toimintansa vastaavuudesta suhteessa valmentavaan työtapaan ennen koulutusta.

Työpajojen jälkeen toimintaterapeutit arvioivat omaa työtapaansa saman suuntaisesti kuin ennen koulutusta (kuvio 5, s. 31). Kuitenkin yhdessä tyypillisessä kuntoutustilanteessa, tavoitteen asettamisessa, kaikki toimintaterapeutit keskustelivat kuntoutujalle merkityksellisestä tavoitteesta. Melkein kaikki terapeutit myös täsmensivät, mitä tavoite tarkoittaa kuntoutujan arjen tekemisissä.

Kuvio 5. Toimintaterapeuttien (n = 12) itsearviointi oman toimintansa vastaavuudesta suhteessa valmentavaan työtapaan työpajojen jälkeen.

5.2.2 Valmentavan työtavan soveltuvuus ja soveltaminen vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan

Tässä alaluvussa kuvaamme arviointitutkimuksen tuloksia koskien toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden kokemuksia ja näkemyksiä valmentavan työtavan soveltamisesta ja soveltuvuudesta vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan. Toimintaterapeuttien ja hanketoimijoiden kokemuksista ja näkemyksestä muodostettiin kolme teemaa: 1) toimintaterapeutit syvensivät asiakaslähtöisyyttä ja yhteisymmärrystä, 2) yhteistoimijuutta rakennettiin keskittyen kuntoutujan arkitoimintaan ja 3) valmentavan työtavan soveltaminen vaatii resursseja ja ponnistelua. Kuvaamme teemat tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Toimintaterapeutit syvensivät asiakaslähtöisyyttä ja yhteisymmärrystä

Tässä teemassa kuvataan valmentavan työtavan menetelmien hyötyjä yhteyden luomisessa kuntoutujan ja heidän lähihenkilöidensä kanssa. Yhteiskehittäminen oli vahvistanut haastateltavien

ymmärrystä kuntoutujan kuuntelemisen ja kuulemisen tärkeydestä toimintaterapiaprosessissa. Vaikka toimintaterapeutit olivat jo ennen yhteiskehittämistä asettaneet tavoitteita yhdessä kuntoutujan kanssa, toivat he esille yhteiskehittämisen syventäneen entisestään läsnäolon ja kuuntelemisen sekä kuulemisen merkitystä onnistuneiden tavoitteiden tunnistamisessa ja asettamisessa. Valmentavan työtavan menetelmistä mainintoja tuli niin kutsutusta 20/80 periaatteesta, joka tarkoittaa sitä, että toimintaterapeutin tulisi olla äänessä vain 20 % ja kuntoutujan (ja/tai tämän lähihenkilön) 80 % ajasta. Tätä periaatetta toimintaterapeutit käyttivät antaakseen ensisijaisesti kuntoutujalle ja hänen lähihenkilöilleen tilaa ja malttaakseen odottaa heidän omaa aktiivisuuttaan. Yhteiskehittämisen aikana oli opittu paremmin käyttämään kysymyksiä ja toiminnan analyysia, joiden avulla selvitettiin, mihin kuntoutuja ja hänen lähihenkilönsä haluavat muutosta. Näin kuntoutussuunnitelmassa määriteltyjä tavoitteita pilkottiin kuntoutujien omien tarpeiden mukaisiksi. Tilan antaminen merkitsi kuntoutujan tai lähihenkilön oman asiantuntijuuden tunnistamista ja arvostamista. Erityisesti lasten parissa työskentelevät toimintaterapeutit kuvasivat haastatteluissa lasten oman näkemyksen tärkeyden vahvistuneen yhteiskehittämisen myötä. Toimintaterapeutit kuvasivat helpotuksen tunteita siitä, että valmentava työtapa vahvistaa kuntoutujan asiantuntijuutta sen sijaan, että toimintaterapia perustuu pelkästään heidän ammatilliseen päätöksentekoonsa.

> ”Se suhtautuminen itseään kohtaan niinku ajattelee, että se on nyt minun kontollani jotenkin tietyllä tavalla ohjeistaa tää ((tavoitteen asettaminen)). Ja tää, että totta kai, että asiakas nostetaan siihen, mutta vielä jotenkin tullut helpompaa ja helpottuneempaa, että asiakas on siinä keskiössä. Niin mun mielestä se on siinäkin enemmän se helpotuksen tunne ja semmoinen niin, että minä olen siinäkin se taustalla ja rinnalla kulkija.” (Toimintaterapeutti 2)

Samaa asiakaslähtöisyyden periaatetta noudatettiin myös verkoston kanssa työskennellessä:

> ”Pitää ensin luoda sitä yhteyttä myös niihin aikuisiinkin ja muuhun, että se ei mene nimenomaan silleen, että minäpäs nyt tulen täältä tärkeänä ja kerron miten teidän täytyy tehdä.” (Toimintaterapeutti 1)

Kun kuntoutujan tai lähihenkilön omia kokemuksia tunnistettiin kysymysten avulla erilaisista tilanteista, nähtiin sen johtavan myös kuntoutujan motivaatioon ja sitoutumiseen muuttaa omaa tilannettaan. Kuntoutujan ja lähihenkilön asiantuntijuuden arvostaminen ja usko hänen kykyynsä löytää ratkaisuja auttoivat tukemaan kuntoutujan voimaantumista.

> ”– – joka suhteessa tarjonnu sitä erilailla sitä mahollisuutta olla aktiivinen omassa kuntoutuksessa ja toisaalta myös jotenkin tehä niitä valintoja ja ideoita ja saada sitä kautta niit onnistumiskokemuksia ja sitä pätevyyden tunnetta, et ite on, niissä missä on pystyny hyödyntään ni toiminu ehkä enemmän peilinä ja keskustelualustana ja jotenkin semmosena raameina siinä terapiasuhteessa.” (Toimintaterapeutti 12)

Valmentavan työtavan soveltaminen merkitsi siirtymistä terapeuttijohtoisesta prosessista kuntoutujan ehdoilla etenemiseen. Toimintaterapeuteista osa kuvasi hidastaneensa omaa tahtiaan verkkaisempaan etenemiseen. Tämän oivaltaminen toi myös helpotusta terapeutin paineisiin saada muutoksia aikaan tietyssä ajassa.

> ”No ehkä sillä tavalla jotenkin että ei siinä mitään mullistavaa uutta, vaan enemmän vahvistusta siihen, että mitä on jo tehnykkin tai lisää hyväksyntää sille, että asiat ei tapahdu välttämättä niin nopeasti asiakkaiden kanssa, vaan se täytyy mennä sitä asiakkaan tahdilla. Vähän sellainen omatahtisuus sen asiakkaan mukaan ja jotenkin sellaista vähä lempeyttä sitä omaa työtä ja niitä odotuksia kohtaan.” (Toimintaterapeutti 2)

Kuntoutujan tahdilla etenemistä kuvattiin hitaammaksi tavaksi, mutta samalla valmentava työtapa lisäsi syvällisempää kuntoutujan ymmärtämistä.

Toimintaterapeuteista osa kuvasi lähtökohdakseen terapiassa sen, minkä kuntoutuja tai lähihenkilöt kokevat olevan hyvin. Kun terapiassa tai ohjauskäynnillä kysyttiin kuntoutujan ja lähihenkilöiden vahvuuksia, saattoi se jopa hämmentää perhettä, kun ei puhuttukaan ongelmista:

> ”Tosi tärkee just noi voimavarat vaa huomioida, että mitä on myös hyvin. Viimeks työpajassa varmaan oli juttua just että, kun lähetäänki just siitä, että mitkä on voimavarat, niin se oli ollukin jollekin omaisille tosi hämmentävää, et ai ni et onpa kiva, et näitäkin voimia eikä aina niitä ongelmia.” (Toimintaterapeutti 3)

Kuntoutujan voimavarojen tarkastelu merkitsi toimintaterapeutin ohjeiden ja ideoiden vähentämistä aiemmasta. Ratkaisuja pyrittiin tietoisemmin löytämään kuntoutujan tai perheen aiemmista onnistumisen kokemuksista. Eräs toimintaterapeutti kuvasi toimivaksi tavaksi työpajassa oppimansa onnistuneen päivän tai viikon tarkemman tarkastelun kuntoutujan tai perheen kanssa.

> ”Ja niitä ajatuksia, mä en nyt muista ihan tarkasti onks ne ollu tässä materiaalis mutta sen tyyppisiä mä tykkään käyttää, jos jollakin on ollut hyvä päivä tai viikko, et ne kuvaa sitä tarkemmin. Tai jos joku tilanne esimerkiks lapsen ja vanhemman

> kesken on menny hyvin ni mä kysyn teiks sä siin jotain toisella tavalla ku yleensä, et mä saisin sen muutoksen siellä tietosuuteen, et ne on semmosii valmentavan työtavan minkä mä nään tosi toimivaksi. Ja sen toisten onnistumisen esille tuomisen ja et se hyvä lisääntyy siellä." (Toimintaterapeutti 9)

Valmentavan työtavan kuvattiin vahvistaneen sitä, että toimintaterapeutti tietoisemmin kysyy kuntoutujalta, mitä hän on kokeillut ongelmien ratkaisemiseksi ja pyrkii löytämään niistä onnistumisen kokemuksia, jotka ovat avain onnistumiseen jatkossakin. Kouluikäisiltä lapsilta kysyttiin lapsen toiminnasta eri tilanteissa ohjaamisen sijaan sekä saatettiin pysähtyä hullultakin kuulostaviin vastauksiin, mikä toi tärkeää tietoa lapsesta. Toiminnan ja keskustelun ohjaamisen vähentämisen kuvattiin tuoneen ilmaa, luottamusta ja vastavuoroisuutta. Kuntoutujan lähihenkilöllä voi olla myös haasteita, kuten kehitysvamma. Tällaisessa tilanteessa valmentavan työtavan mukainen haastattelu oli antanut toimintaterapeutille lisätietoa, jonka avulla hän oli voinut tehdä parempia ehdotuksia arkeen. Työpajatyöskentelyssä käsitellyn tapausesimerkin myötä eräs toimintaterapeutti huomasi suhtautuvansa myönteisemmin kuntoutujaan. Valmentavan työtavan myötä kuntoutujalle annetaan enemmän vaihtoehtoja eikä yhtä ohjetta, toimivia ratkaisuja etsitään keskustelun ja kuuntelun kautta. Työpajojen ilmapiiriä kuvattiin avoimeksi ja turvalliseksi ja samanlaista ilmapiiriä voitiin siirtää terapiatilanteisiin lisäten psykologista turvallisuutta.

> "Ehkä vielä tietoisemmin ehkä sitä, että kartotan sitä että millä lailla on jo niinkun aikaisemmin koitettu ratkoa pulmia ja onko sieltä kenties jotain, nii, toimivia kokemuksia, et ehkä aktiivisemmin niitä aikasempia onnistumisen kokemuksia myöski kaivelen sieltä, koska niissä nyt on se avain, et mitä kautta, mitä kautta vois niinkun jatkossaki onnistua, et lähettäis veistämään niitä toimivia käytäntöjä niinkun prosessin omasesti juurikin valmentavan työtavan mukasesti." (Toimintaterapeutti 6)

> "Tietosesti vähän sovelsin jotain sen tapasta, mikä tästä tän valmentavan työtavan koulutuksesta ja työpajoista on tarttunu itelle niin sillälailla semmonen yksi pieni hetki, mikä oli semmonen aika kiva huomata et miten pienillä asioilla sitä voi sitä.. ehkä hyvääkin sieltä sitten löytää ja semmosta lisäbuustia." (Toimintaterapeutti 6)

Yhteistoimijuutta rakennettiin keskittyen kuntoutujan arkitoimintaan

Yhteistoimijuutta rakennettiin valmentavasta työtavasta opituilla metodeilla niin kuntoutujan, hänen läheistensä kuin muidenkin lähihenkilöiden kanssa. Toimintaterapeutit toivat esiin lähiympäristön tärkeyden kuntoutujan tukena ja valmentavan työtavan myötä toimintaterapeutit aktivoivat myös lähihenkilöitä analysoimaan kuntoutujan toimintaa eri ympäristöissä.

Valmentavan työtavan mukaan lähiympäristön merkitys kuntoutujan arjessa tunnistetaan paremmin, mikä edellyttää, että työtavat muuttuvat niin, että lähihenkilöt ovat mukana kuntoutumisprosessissa. Haastatteluissa tuotiin esiin, että yhteistyön merkitys tuodaan esiin osapuolille ja toimintatapa sovitaan terapian alussa. Sujuva yhteistyö lisää lähihenkilöiden sitoutumista ja tyytyväisyyttä yhteistyöhön.

> ”Mä jo niinkun aluksi aina tapaan vanhemmat ja teen selväks et vähintään kerran kuussa pitää olla kotona, et me pysytään samoil kärryillä. Et, ja mielellään myös vanhemmat usein et joo käy vaan siel ja hoida siellä mutta kyl ne sit ku siihen pääsee kiinni ni he sitoutuu tosi hyvin.” (Toimintaterapeutti 9)

Silloin kun perheiden voimavarat ovat vähissä, verkostotyö koulujen ja työelämän kanssa auttaa perheitä tukemaan kuntoutumista kuntoutujan arjessa. Lähiverkosto on erityisen suuressa roolissa, kun kyseessä on pieni lapsi tai paljon apua arjessaan tarvitseva kuntoutuja. Tietojen vaihtaminen lähiverkoston kanssa mahdollistaa sen, että kuntoutujalla olisi hyvä olla kaikissa ympäristöissä ja lähiverkosto on tietoinen kuntoutujan vahvuuksista ja tuen tarpeista. Mikäli kuntoutujalla ei ole läheisten tukea, niin välitavoitteita kuntoutujan arjessa on pienennettävä.

Verkostotyössä kuntoutujan lähihenkilöiden erilaiset näkökulmat tulevat esiin, ja ne ovat tärkeitä kuntoutujan kokonaistilanteen ymmärtämiseksi. Haastatteluissa tuotiin esiin myös tarve ohjata ja valmentaa verkostoa ilman kuntoutujan läsnäoloa. Lähihenkilöt saattavat puhua ongelmakeskeisesti kuntoutujasta, jolloin kuntoutujan ei haluta olevan kuulemassa sitä. Lisäksi tuotiin esiin, että nopeita muutoksia oli saatu aikaan muokkaamalla ympäristöä ja kun ilman kuntoutujaa oli voitu puhua vapaasti ja luottamuksellisesti.

> ”Mietin, et miten vois kehittää, et vois sanottaa auki tätä että jos sille verkostotyölle nähdään aikaa, ni onks niitten aina pakko olla nimettyjä ohjauskäyntejä, vaan et se ois joustavampi se et jos sää havaitset sitä tarvetta sen terapiajakson aikana, niin sää saisit käyttää niitä käyntejä vaikka pelkästään vanhempien ohjaukseen, vaikka lapsi ei oiskaan siinä mukana, et aina vanhemmat ei voi puhua asioistaan lapsen kuullen eikä pidäkään.” (Toimintaterapeutti 3)

Yhteiskehittäminen antoi toimintaterapeuteille työtapoja ja -menetelmiä, joiden avulla he kokivat esimerkiksi tavoitteen asettamisen tulleen aiempaa sujuvammaksi. Toimintaterapeutit kertoivat saaneensa ymmärrystä tavoitteen asettamisen prosessimaisuudesta ja heidän roolistaan pyrkiä tunnistamaan kuntoutujan puheesta ja tarinasta mahdollisia muutoksen kohteita. Toimintaterapeuttien mukaan kuntoutujilla saattaa olla haasteita tunnistaa kuntoutussuunnitelmaan määriteltyjä tavoitteita ja niiden merkitystä itselleen. Osa toimintaterapeuteista toi esille, että yhteiskehittämisen myötä he

oivalsivat valmentavassa työtavassa toimintaterapian keskiössä olevan enemmän kuntoutujan merkityksellinen toiminta kuin toiminnan taustalla olevat toimintakyvyn rajoitteet.

> ”Mä koen, et ehkä se tavotteen asettelu ei oo tässä koulutuksessa ehkä tuonnu yhtä paljon, kun muissa koulutuksissa mitä on oll. Mä oon aina lähteny siitä, et no mitä mieltä te perheessä olette. Mä kysyn aina lapselt et, riippuen lapsesta, että miten mä vähän muotoilen sen, että onks jotain sellasta mit sä et ihan viel osaa, mut haluisit oppii tyyppisesti. – – Se, mikä tästä tuli kyllä, on se, että kun tässä tavallaan fokus ois siihen osallistumiseen kohdentuvat tavotteet. Et ite selkeesti aattelen vielä hyvin paljon karkeamotoriikkaa, hienomotoriikka ja visuomotoriikka ja tunnetaidot ja näin. Et sit tavallaan se, että oon oppinut vähän muokkaan sitä kysymyksen asetteluu ja keskusteluu tavoitteista.” (Toimintaterapeutti 11)

Toimintaterapeuttien käytössä oleva Omat tavoitteeni -lomake nähtiin yhtäältä tukevan valmentavaa työtapaa, mutta toisaalta rajoittavan sitä. Lomake perustuu GAS-menetelmään ja sitä käytetään Kelan järjestämässä vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen terapioissa. Joidenkin toimintaterapeuttien kertomana lomakkeen käyttäminen näyttäytyi pakollisena menetelmänä, jonka perustelu oli haasteellista niin kuntoutujille kuin heille itselleenkin. Toisaalta osa toimintaterapeuteista kertoi, että yhteiskehittämisen myötä he ymmärsivät aiempaa paremmin yhteistoiminnan merkityksen Omat tavoitteeni -lomakkeen käytössä. Tämä puolestaan helpotti tavoitteiden asettamista. Lomakkeen avulla toimintaterapeutit ja kuntoutuja pystyivät yhdessä kohdentamaan kuntoutusta arjen toimintoihin ja seuraamaan edistymistä. Lisäksi osa toimintaterapeuteista koki helpotusta siitä, että tavoitteiden asettamisessa voitiin keskittyä kuntoutujalle merkityksellisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimintoihin.

> ”– – että asiakas nostetaan siihen, mutta vielä jotenkin tullut helpompaa ja helpottuneempaa, että asiakas on siinä keskiössä niin mun mielestä se on siinäkin enemmän se helpotuksen tunne ja semmoinen niin, että minä olen siinäkin se taustalla ja rinnalla kulkija.” (Toimintaterapeutti 3)

Yhteistoiminnassa tehty kuntoutujan arkitoiminnan analyysi perustui useimmiten yhteiskehittämisen myötä omaksuttujen avointen kysymysten käyttöön. Pohdinnan avuksi saatettiin tarjota erilaisia malleja, miten arkitoiminnan haasteisiin voisi vaikuttaa ja tarjottiin näin vaihtoehtoja kuntoutujalle ja hänen perheelleen valittavaksi. Uusien ratkaisumallien sopivuutta pohdittiin yhdessä. Erityisesti lapsiperheiden kohdalla tämän kerrottiin sitouttaneen perhettä lapsen kuntoutumiseen arjessa.

> ”Tehdään yhdessä tätä analyysia ja sit lähteny poimiin niit toimivii malleja ja niitä kartottamaan ja sit mitä ehkä mä en muistanu sanoo et tuonnu erilaisia vaihtoehtoja ja et mikä nyt sitte, jos on just pitäny niitä ite sit ehdottaa jotain uutta niin eka niitäki kyselemällä lähestyny ja sitte, jos on vaikka pitäny ehottaa ni on se, et ollaan nyt kerätty niist keskusteluist semmost koostet et jotain vaikka listaa ja mis on ne toimivat, mitä ollaan täs keskustelus tullu esiin – –.” (Toimintaterapeutti 10)

Yhteiskehittämisen myötä yhteinen toiminnan analyysi on vähentänyt toimintaterapeutin olettamuksia tilanteesta. Kysymysten soveltaminen on auttanut kuntoutujaa ja lähihenkilöitä kuvaamaan tilannetta itse:

> ”Mutta jotain tässä on ollut semmoista – – mikä vielä suuntaa enemmän siihen vanhempien tai lapsen – – et ei niinku kuvittele tai tulkitse, vaan kysyy.” (Toimintaterapeutti 4)

Kuntoutujan ja lähihenkilöiden aktivoiminen heidän arkensa asiantuntijana ei kuitenkaan tarkoita, ettei toimintaterapeutin asiantuntijuudella olisi ollut merkitystä. Toimintaterapeutit auttoivat kuntoutujaa ja lähihenkilöitä ymmärtämään mitkä kaikki osatekijät ovat vaikuttamassa suoriutumiseen arjen toiminnoista. Kuntoutujaa ei jätetty yksin keksimään ratkaisuja, vaan toimintaterapeutti saattoi ehdottaa kokemuksensa perusteella mahdollisia toimintamalleja. Yhteinen keskustelu verkoston, kuten opettajien, kanssa yksilöön, ympäristöön ja toimintaan suuntautuneiden kysymysten avulla auttoi löytämään toimivia ratkaisuja, joihin verkosto sitoutui. Toimintaterapeutin asiantuntijuus avarsi näin kysymysten avulla näkökulmaa toiminnasta suoriutumisen kompleksisuudesta ja ympäristön merkityksestä osana toimintaa ja yksilön suoriutumista.

> ”En edes usko et ne, et heiän pitäs jotenkin täysin itse ne keksiä et onhan, et senhän takia itellä on niist saman tyyppisist asiakast on kokemusta et vois, vois tarjota semmosii, mitä nyt tietää et jonkun toisen kohal on voinnu toimii, mut ehkä just se et ei hyppää niit, must täs oli jossain täs koulutukses oli se hyvä semmonen että miten se oli, joku että jätetään joku työkalupakki sinne eteiseen ja sit käydään vaan hakemas siellä niinkun jos tarvitaan, ni se oli mun mielest semmonen niinkun hyvä, hyvä kuvaus, et ei lähetä heti sinne, et ensimmäiseks nostetaan se siihen pöydälle ja ruvetaan avaamaan, että täällä nyt ois näitä, laitetaan tost teille tollanen ja tollanen.” (Toimintaterapeutti 10)

Toiminnan analyysi yhdessä auttoi perheitä myös havaitsemaan pieniäkin edistysaskeleita. Lisäksi kuntoutujan aktivoitumista oli pystytty motivoimaan pilkkomalla toiminta pieniin osiin ja pohtimalla

yhdessä, mikä on helppoa ja mikä haastavaa. Yhteisen toiminnan analyysin kerrottiin olevan vahva keino, joka on rakentanut yhteistä toimijuutta vanhempien kanssa ja sitouttanut uudella tavalla.

> ”Joiltakin vanhemmilta oon saanu aivan ihania vähän niinku tarinaa siitä missä mennään tällä hetkellä ja – – ja sit jotkut on pystyny iha erittelee sitä, et tää asia on se, missä ne näkee, et mihi tää toimintaterapia on niinku auttanu.” (Toimintaterapeutti 4)

Toimintaterapeutin rooliin liitettiin tuki kuntoutujalle ja hänen verkostolleen. Useammalla toimintaterapeutilla oli huoli perheen ja muun verkoston uupumisesta. Verkoston ulkopuolelta tuleva toimintaterapeutti voi tuoda tukea ja valoa esimerkiksi koulun henkilökunnalle, kun ei ole osa väsynyttä ilmapiiriä. Myötätunnon osoittaminen lähihenkilöille vaatii kuitenkin tasapainoilua, jotta ei samalla loukkaa kuntoutujaa.

> ”Mä oon kysyny, et miten te pärjäilette täällä, niin et näillä on valtava tar näillä ihmisillä tulla kuulluksi ja kertoa omista asioistaan, et joku vaan kuuntelee ja saattaa sanoa, et hei tää on ihan normaalia et sul on ihan oikeus tuntee näin ja tota et kyllä tästä selvitään yhdessä ja mitäs mitäs mää voisin niin tuoda teille tähän tai miten mää voisin auttaa.” (Toimintaterapeutti 3)

Kuntoutujan vaikeuksia ei paeta, vaan ne kohdataan ja niitä työstetään yhdessä harjoittelemalla. Osa toimintaterapeuteista kuvasi rooliaan rinnalla kulkijana ja tsemppaajana. Terapian myötä vanhemmat voivat tuoda esiin arkeen liittyviä huolia, jolloin herää tarve vanhempien valmennukseen, ohjaukseen tai tukeen. Toisaalta näissä tilanteissa voi riittää kuunteleminen ja myötätunnon osoittaminen.

> ”Tää asia – – ehkä että hei onks tää asia, haluutteeks te, että me jotenki mietitää tätä. Että pysähdytäänkö me tän asian äärelle vai. Josku se saattaa olla vain että ne vanhemmat haluaa vain jakaa sen tunteen siitä, että niitä surettaa se asia. Että milloin se vaatii jotain toimenpiteitä ja milloin se on vaan, tai ei nyt vaan, että jakaa sen asian. Silloin ehkä kans ehkä just sitä, että kysyy, että onks tää semmonen asia, joka pitäisi nostaa esille ja missä.” (Toimintaterapeutti 14)

Valmentavan työtavan soveltaminen vaatii resursseja ja ponnistelua

Vaikka valmentava työtapa nähtiin hyvänä lähestymistapana suomalaiseen toimintaterapiaan ja vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen, sen soveltaminen Kelan vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta saavien kuntoutujien kanssa ei ole mutkatonta. Toimintaterapeutit ja kehittäjät pohtivat tilanteita, jolloin valmentavaa työtapaa ei ole voitu soveltaa tai soveltaminen on onnistunut vain osittain.

Ensinnäkin kuntoutujan toimintarajoitteet ja perheiden kuormittuneisuus nähtiin keskeisiksi valmentavan työtavan käyttämistä rajoittaviksi tekijöiksi sekä kehittäjien että toimintaterapeuttien haastatteluissa. Kehittäjille oli rakentunut kuva siitä, että kuntoutujien toimintarajoitteet ovat usein moninaisia ja luonteeltaan sellaisia, joiden vuoksi valmentavaan työtapaan pohjautuva toimintaterapia ei ole välttämättä toimivin kuntoutusmuoto. Valmentavan työtavan nähtiin edellyttävän kognitiivista kyvykkyyttä, kommunikaatiotaitoja sekä sitoutumista omaan kuntoutumisen prosessiin. Jos kuntoutujalla on näissä osa-alueissa rajoituksia, toimintaterapeuteilta saatetaan odottaa vahvempaa tukea kuin keskusteluun pohjautuvaa valmennusta. Lisäksi niiden kuntoutujien kanssa, joilla ei ole kykyä ottaa vastuuta omasta elämästään, ei ole voinut soveltaa yhteistyössä tehtyä toiminnan analyysia. Erityisesti tätä pohdintaa käytiin liittyen lasten osallistamiseen valmennusprosessiin.

HT 3: ”Se on, voi olla haastavaa, kun niillä asiakkailla voi olla niin isoja haasteita”
HT 1: ”toimintakyvyssä”
HT 3: ”ja se saattaa tarvita niinku vahvemmin sitä toimintaterapeutin tukea.”
HT 1: ”Niin ja meillä oli paljon lasten kanssa työskenteleviä”
HT 2: ”just se”
HT 1: ”joiden kanssa käytiin aika paljon semmoista keskustelua just siitä että miten lasta sitten niinku osallistaa.” (Hanketoimijat 1, 2 ja 3)

Kun vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen kuntoutujilla on paljon haasteita, niin prosessin rakentaminen vie pidemmän aikaa. Tällöin valmentava työtapa voi tulla kyseeseen vasta, kun on päästy eteenpäin ja kuntoutujalle on tullut valmiuksia aktiiviseen rooliin analysoida omaa arkitoimintaansa. Kiirehtiminen prosessissa vaiheisiin, joihin kuntoutujan voimavarat tai kapasiteetti ei ole riittävä, voi sekoittaa ja kuormittaa häntä lisää.

”– – syvästi kehitysvammanen asiakas, kenenkä kanssa se ei vaan kertakaikkiaan, ei ole yhteistä kieltä siihen, että, tai asiakkaalla ei ole kykyä suunnitella tulevaa et hän ei pysty sitä ilmasemaan, hän elää niin hetkessä, niin sitten sen yhteisen toiminnan analyysin tekeminen on turhaa, eikä se onnistu, et siinä se on se yhteys edellä, ja sitten vastaavasti asiakkaan lähiverkosto, vanhemmat, hoitajat, ohjaajat on niitä, kenen kanssa tehään sitä enempi sitä toiminnan analyysiä.” (Toimintaterapeutti 6)

Vaikka sekä toimintaterapeutit että hanketoimijat kuvasivat valmentavan työtavan haasteellisena kuormittuneille perheille, sen nähtiin tarjoavan myös mahdollisuuksia perheiden kuormittuneisuuden helpottamiseksi. Valmentava työtapa edellyttää kehittäjien näkemyksen mukaan lasten vanhemmilta sitoutumista ja uudenlaista vastuunottamista lapsen kuntoutumisesta. Näin ollen erityisesti tilanteissa, joissa perheet ovat valmiiksi kuormittuneita, voi valmentava työtapa lisätä siinä hetkessä

kuormittuneisuutta. Yksi toimintaterapeutti pohti yhteistyötä kuormittuneiden perheiden kanssa seuraavasti:

> "– – tää on vaikea asia ((perheiden jaksaminen)) – – että koitan löytää sen asian, mikä siellä kuormittaa kaikista eniten, tai ne asiat, ja sitten niistä valita semmoset mihinkä on ehkä vaikutusmahollisuuksia jollakin määrin ja että miten me voidaan niitä lieventää, niitten taakkaa pienentää, ni jotenkin ehkä se aktiivinen – – perheitten aktiivinen osallistaminen sikäli, että he rohkastus myös tuomaan sen et okei, että no tää on se vaikee homma, että ku tää ei vaan suju ja se väsyttää meitä kaikkia, et jotenkin niihin kriittisimpiin kohtiin pureutuminen – – ehkä tää valmentava työtapa tarjoo, että sieltä tulee se vanhemman näkökulma tai asiakkaan näkökulma enemmän, että jopa sen kuntoutussuunnitelman ohi, koska jos se on semmonen asia, mihinkä toimintaterapian keinoin on mahollista jollain lailla, joko konsultatiivisesti tai ohjauksellisesti puuttua, ninni se on mun mielestä tärkeää sen perheen jaksamisen tueksi – –." (Toimintaterapeutti 6)

Kuitenkin kehittäjien ja toimintaterapeuttien mukaan läheisten ja verkoston kuormittunut tai kriisiytynyt tilanne useimmiten estivät valmentavan työtavan menetelmillä etenemistä. Jos vanhempien voimavarat ovat todella vähissä, niin vastuun jakaminen tuntuu enemmän vaatimukselta kuin hallinnan tunnetta lisäävältä.

> "Kriisiytynyt, kuormittunut perhe tai ihan yksilö nii jotenkin heidän kauttaan tuntuis olevan tosi hankala lähtee tämmöseen että, että he tavallaan niinkun joutuis ottamaan sitä vastuuta enemmän, ku he tulee sillä toiveella, varmaan toiveella, sit oletuksella, että nyt he saa niinku jotain vahvaa tukea ja joku kertoo heille, et mitä tässä tapahtuu." (Toimintaterapeutti 9)

Toiseksi valmentava työtapa voi edellyttää muutosta siihen, millainen rooli terapeutilla tai kuntoutuksella on. Sen sijaan, että kekseliäs ja luova toimintaterapeutti pystyisi ratkaisemaan kuntoutujien pulmat heidän puolestaan, toimintaterapeutin rooli onkin valmentaa kuntoutujia löytämään ja keksimään itselleen toimivia strategioita arjen tilanteissa.

> "Toi yhteys nyt oli semmonen, joka ehkä tulee tosi monelle aika luonnostaan, vaikka itsekin on sanottava, että mä olen nopeesti ratkaisuihin pyrkivä ja ajattelen, ainakin aikaisemmin oon vahvasti ajatellu, että mä oon hyvä terapeutti, kun mulla on tarjota valmis ratkaisu. Vaikka mä olen nähnyt sen, että sitoutuminen niihin valmiisiin ratkaisuihin ei aina ole toimiva." (Toimintaterapeutti 15)

Myös verkostot saattavat odottaa terapeutilta asiantuntijan roolia, joka ratkaisee ongelman kuntoutujan kanssa ilman, että verkostossa tarvitsee muuttaa mitään. Lähihenkilöiden odotukset kuntoutuksen ja terapeutin roolista voivatkin johtaa siihen, että kuntoutus ulkoistetaan tapahtuvaksi jossain muualla kuin kuntoutujien arjessa. Suuret odotukset kuntoutuksesta voivat johtaa toimintaterapeuttijohtoiseen etenemiseen ja terapeutin epävarmuuteen tiedostaessaan, ettei ole kaikkitietävä. Kuntoutujien ja lähihenkilöiden kaoottisessa tilanteessa voi odotus nopeasta avusta olla niin suurta, ettei siinä tilanteessa voi soveltaa valmentavaa työtapaa. Kuntoutuja tai hänen läheisensä saattavat myös ärsyyntyä kysymyksistä, jos he odottavat valmiita vastauksia.

> ”Toisaalta itellä on aika paljon nyt viime aikoina ollu niitä asiakkaita, joissa toimintaterapia ratkaisee kaiken, pelastaa heidän elämän, jolloin sen tyyppiseen perheeseen on minusta hankalaa lähtee, et ei minä en oo se ammattilainen ja ekspertti vaan te, teidän lähtökohdista, et tuntuu et he on niin jumissa ja elämä tuntuu niin kaoottiselta, et se et mä lähtisin yhtään yrittään heidän kanssaan, et tepäs osaatte kyllä itse, ni tuntu et, et täl hetkel mul on niin paljon niit asiakkaita, jotka kokee että kerro meille edes jotain, anna meille apua niin, niin en oo lähtenyt yrittäänkään sitä liikaa tavallaan sitä kautta.” (Toimintaterapeutti 11)

Lisäksi hanketoimijat toivat esille näkemyksen siitä, että valmentava työtapa ja lääkinnällisen kuntoutuksen periaatteet sisältävät eroja, jolloin työtavan soveltaminen vaatii toimintaterapeuteilta tietoista työskentelyä eikä se ole välttämättä helppoa. Valmentavan työtavan soveltamisen ajateltiin edellyttävän toimintaterapeuteilta rohkeutta kohdata kuntoutuksen toimintaympäristöstä tulevia paineita ja oletuksia siitä, mikä on toimintaterapiassa tärkeää. Valmentavan työtavan ollessa nykyisiä vaativan lääkinnällisen kuntoutuskäytänteitä enemmän kuntoutujan osallisuutta ja arkea korostavaa, vaatii se toimintaterapeuteilta myös epävarmuuden sietämistä sekä uskallusta luopua asiantuntijuutta korostavasta työtavasta. Hanketoimijoiden keskustelu asiantuntijakeskeisen ja valmentavan työtavan välisestä erosta ja sen aiheuttamasta mahdollisesta kuormituksesta toimintaterapeuteille kuvaa tätä teemaa.

> HT 2: ”Eihän se ole pelkkiä onnistumisia silloin, kun me oikeasti löydetään ne kipupisteet siellä. Lähdetään harjoittelemaan niitä. Sinun täytyy tosissaankin sietää epäonnistumisia, sietää epämukavia tunteita.”
>
> HT 3: ”Sitä tunnetta, että sua kyseenalaistaa, että miksi et sä kertonutkaan meille niitä vaikka niitä vastauksia tai mitä se tämmöinen on.” (Hanketoimijat 2 ja 3)

Kolmantena uudenlaisen työtavan soveltaminen käytäntöön edellyttää terapeuteilta perehtymistä työtavan perusteisiin. Hanketoimijoiden näkemys oli, että toimintaterapeuteilla on oman koulutuksensa kautta osaamista toteuttaa valmentavaa työtapaa vaativassa lääkinnällisessä kuntoutuksessa. Kuitenkin heidän näkemyksensä mukaan valmentavan työtavan mukainen työskentely edellyttää toimintaterapeutilta ammatillista harkintaa. Lähestymistapa ei ole aina soveltuva ja toimintaterapiassa tulee joustavasti valita erilaisia keinoja tukea kuntoutujan arkea. Toimintaterapeutin tulee harkita, missä kohdin vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen prosessia valmentava työtapa voisi olla hyödyllinen sekä kuinka ja miten sitä soveltaa omassa työssään.

Tutuista elementeistä huolimatta valmentavan työtavan oppiminen ja soveltaminen käytäntöön vaatii aikaa ja vaivaa. Hektinen ja tehokkuutta korostava työelämä ei aina tue osaamisen kehittämistä uudenlaiseen työtapaan.

> ”Ku aattelee että kuinka hektistä se on, ja kun on hyvin rajalliset sitten nämä määrät mitä, maksusitoumuksissa on niitä terapiakertoja niin tietysti asettaa haasteita, että jos tavallaan tämä menetelmän harjottelu vie jonkin verran aikaa kuitenkin, että pääsee itsekin kärryille siihen. Sitten tulee vähän ehkä huono omatunto, että miten minä tuhlaan näitä asiakkaan kertoja nyt tähän, tai kun tää on asiakkaan aikaa sitten, että en pysty semmosella tehokkuudella tai ajatuksella sitte tarttuun niihin asioihin.” (Toimintaterapeutti 5)

Kaikki työmenetelmät eivät tuntuneet luontevilta soveltaa omaan työtapaan, kuten esimerkiksi ihmekysymys tai tietoinen hengittäminen. Hyvien kysymysten tekemiseen saatettiin kaivata muistilistaa tai kysyminen koettiin haastavaksi, kun kuntoutuja tuotti paljon asiaa. Toimintaterapeuteilta vaaditaan harjaantumista keskustelun rajaamiseksi kuntoutujan arjen toimintaan. Työtavan soveltamisen nähtiin myös edellyttävän toiminnan teorian tuntemusta.

> ”No sitä ((toiminnan teoriaa)) olis hyvä, hyvä valottaa lisää tai sitten, sitten, en mä tiä mitä kautta onnistus kohdennus et esimerkiks jos tuolla niinkun työllistymis-, koulumaailmas, missä esimerkiks sosionomeilla on vahva tietämys nuorisopuolen asioista, et olis sit sen tarpeen äärellä olevii asiakkaita, ketä he valmentaa.” (Toimintaterapeutti 9)

> ”Ja on tää työtapana sellanen, että tää vaatii ylimäärästä ponnistusta tän opetteleminen, vaikka ajattelis että tää on samoja vanhoja asioita, niin kyl se, lähestymistapa kuitenki vaatii vähä omaa, enemmän paneutumista ja opettelua.” (Toimintaterapeutti 15)

Neljäntenä haasteena hanketoimijoiden puheissa nousi esille kuntoutuspäätöksiin ja kuntoutussuunnitelmiin liittyviä reunaehtoja. He toivat haastattelussa esille, ettei vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen kuntoutuspäätöksessä tällä hetkellä ole välttämättä sellaista yksilöllistä joustamisen mahdollisuutta kuin mitä valmentava työtapa edellyttäisi. Myös toimintaterapeutit toivat haastattelussa esille nykyisen kuntoutuksensuunnittelun ja Kelan käytänteiden haastavan valmentavan työtavan toteuttamista. Kuntoutusuunnitelmien tavoitteet saattavat olla erilaiset, kuin mitä nousee yhteistyössä kuntoutujan kanssa selvitettäessä hänelle merkityksellisiä asioita. Lisäksi toimintaterapeutit kuvasivat Kelan määrittämien aikaraamien estävän valmentavalla työtavalla työskentelyn. Terapiakertoihin toivottiin enemmän joustoa ja lyhyempiä välikontakteja asiakkaan kanssa, jotta voitaisiin tukea välitehtävien toteutumista kuntoutujan arjessa:

> ”– – et tähän valmennuksen rinnalle, tää menee nyt jo vähän kehitysehdotuksen puolelle, mutta siellä Nuotti-valmennuksessa on vähän väljemmät raamit ja tapaamisten välillä ollaan eri taval yhteyksissä, niin varsinkin nuoret aikuiset, mun mielest se on liian harvoin se, et siitä asiasta puhutaan kerran viikossa. Et siihen pitäs joku semmonen tukipuheluiden järjestelmä esimerkiks rakentaa siihen välille, jos me halutaan, että he suoriutuu niistä pienistä tekemisistä.” (Toimintaterapeutti 9)

Osa toimintaterapeuteista toi esiin huolen, että yhteistyön rakentamisessa verkoston kanssa hukkaantuu aikaa kulkemisiin esimerkiksi eri kouluihin. Lisäksi tuli esiin, että samassa koulussa käy eri lapsen tiimoilta eri toimintaterapeutti, jolloin kustannustehokkuus kärsii ja asioihin ei ehditä puuttua oikea-aikaisesti. Ratkaisuna tuotiin esiin koulukohtainen toimintaterapeutti, jolloin aikaa jäisi enemmän yhteistyöhön matkustelun sijaan. Myös opettajien työtä helpottaisi, kun yhteistyötä voisi rakentaa monen terapeutin sijasta yhden terapeutin kanssa.

> ”– – tuntuu niin kamalalta, että kymmeniä toimintaterapeutteja, satoja suhaa tuolla tunti viikkoon tyyliin. Ja just toi kustannustehokkuus, ja se että tietyllä tavalla hyvä reagoidaan myös asioihin liian myöhään joissakin tapauksissa, että sitten se on sitä semmoista tulipalojen sammuttelua – –.” (Toimintaterapeutti 1)

5.2.3 Kuntoutujien ja lähihenkilöiden kokemukset ja näkemykset valmentavasta työtavasta

Tässä alaluvussa kuvaamme arviointitutkimuksen tuloksia koskien kuntoutujien ja lähihenkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä toimintaterapiasta, jossa terapeutin arvion mukaan oli sovellettu valmentavan työtavan menetelmiä. Kuntoutujien ja lähihenkilöiden kokemuksista ja näkemyksistä

muodostettiin neljä teemaa: 1) toimintaterapia on hyvää ja hyödyllistä ja ainoat ehdot ovat ulkoisia, 2) toimintaterapia on suunnitelmallista ja asiakaslähtöistä asiantuntija-apua arkeen, 3) toimintaterapeutti on ymmärtävä ja luotettava ihminen, joka auttaa kokonaisvaltaisesti ja 4) toimintaterapeutti, kuntoutuja ja lähihenkilö tekevät yhteistyötä. Kuvaamme teemat tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Toimintaterapia on hyvää ja hyödyllistä ja ainoat ehdot ovat ulkoisia

Kuntoutujat ja lähihenkilöt kertoivat haastatteluissa valtaosaltaan myönteisiä kokemuksia valmentavalla työtavalla toteutetusta toimintaterapiasta. Toimintaterapia nähtiin kaiken kaikkiaan tarpeellisena ja hyödyllisenä sekä kuntoutujalle että lähihenkilölle, eikä terapian toteutuksessa koettu muutostarpeita. Toimintaterapia oli auttanut kuntoutujia esimerkiksi tunteiden käsittelyssä, kouluun menemisessä sekä erinäisissä arkisissa toimissa, kuten kengännauhojen sitomisessa. Valmentavassa työtavassa keskeistä on kuntoutujan lisäksi lähihenkilöiden rooli (Graham ym., 2021), ja haastatteluissa tulikin esille, miten toimintaterapia oli tuonut myönteisiä asioita myös lähihenkilöiden elämään. Vaikutukset kuvattiin välillisinä: kun kuntoutuja pärjää arjen toiminnoissa tai pystyy tekemään mielekkäitä asioita, se helpottaa myös lähihenkilöiden arkea ja/tai tuottaa heille myönteisiä tunteita. Yksi kuntoutuja kuvasi haastattelussaan sekä itseään että lähihenkilöitään koskevia muutoksia seuraavasti:

> ”Mun toimintaterapiassa on ollu parasta yksinkertasesti se, että mun olo on parantunu niin paljon, jaksaminen on parantunu ja sitä kautta se paras asia siinä on se, että mun läheiset voi paremmin, kun ne tietää ja huomaa, että mä voin paremmin” (Kuntoutuja)

Kuntoutujat ja lähihenkilöt kuvasivat toimintaterapiaa pääosin myönteisessä valossa, ja kielteiset kokemukset liittyivät toimintaterapian ulkoisiin ehtoihin. Tällaisina mainittiin esimerkiksi toimintaterapian hakemiseen liittyvät hankaluudet, Kelan lomakkeet, terapiakäyntien väliin jääminen ja terapian määrä ja kesto. Jotkut haastateltavat toivat esiin toimintaterapian kokemiseen vaikuttavana ehtona myös sen, mitä muita mahdollisuuksia kuntoutuspalvelujärjestelmässä on tarjolla. Haastateltavat suhtautuivat ulkoisiin ehtoihin kuitenkin ymmärtäväisesti. Seuraava aineistolainaus lähihenkilön haastattelusta havainnollistaa sekä kokemusta palvelujärjestelmän kokonaisuuden merkityksestä että ymmärtäväistä suhtautumista ulkoisiin ehtoihin.

> Tutkija: ”No ootsää tyytyväinen siihen, miten se toimintaterapia toteutuu tällä hetkellä?”

> Lähihenkilö: ”Toki, kyllä, se on ollu ihan ehdottoman tärkee meille, kun ei kuitenkaan mitään muuta tukee tässä samanaikasesti, niin ilman muuta. Toki se, et se on vain kerran viikossa, niin on vähän, mutta sekin on jo aika hienoa, että se toteutuu.”

Toimintaterapeutti on ymmärtävä ja luotettava ihminen, joka auttaa kokonaisvaltaisesti

Kuntoutujien ja lähihenkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä jäsentävässä toisessa teemassa valmentavan työtavan menetelmiä soveltava toimintaterapeutti kuvattiin ymmärtävänä ja luotettavana ihmisenä, joka auttaa asiakasta ja tämän perhettä kokonaisvaltaisesti. Kuntoutujat ja lähihenkilöt kertoivat myönteisessä valossa, että toimintaterapeutti on helposti lähestyttävä, tuttu ja mukava. Luottamuksellisen suhteen muodostumisen taustalla kuntoutujat ja lähihenkilöt näkivät terapeutin ominaisuuksien ohella myös terapian pitkän keston.

> Tutkija: ”– – minkälaisesta toimintatavasta on sun mielestä ollu eniten hyötyä niitten tavotteitten saavuttamisessa?”
>
> Lähihenkilö: ”Varmaan ihan pelkästään se, että hän on todella helposti lähestyttävä ihminen ja hän on tilanteen tavallaan kartalla koko ajan ja hän on ollu kumminkin tässä jo niin monta vuotta meillä, niin oikeestaan kaikki, et mulla ei oo kyllä missään vaiheessa tullu semmosta tunnetta, että en olisi tyytyväinen, että ihan kaikkeen.”

Kuntoutujat ja lähihenkilöt kokivat tärkeäksi sen, että toimintaterapeutti ymmärtää kuntoutujan ja/tai perheen tilanteen ja ottaa sen huomioon. Yksi kuntoutuja liitti tämän eksplisiittisesti terapian valmentavuuteen:

> ”– – must se on nimenomaan valmentava on se kuvaava sana, että hän ei oo semmonen ylhäältä johtava, että nyt tanssimme tämän tahtiin, vaan tuota ottaa hyvin huomioon sen ja näkee sen mun kokonaistilanteen – –.” (Kuntoutuja)

Käytännössä toimintaterapeutin ymmärrys saattoi näkyä kuntoutujalle esimerkiksi siinä, että hän ”osaa just ne ammattitermit sanoo”, eli sanoittaa kuntoutujan tilannetta ja toimintaa siten, että siitä tulee ymmärrettävää kuntoutujalle itselleenkin. Myös halu ymmärtää, eli kiinnostus kuntoutujan tilanteesta saattoi olla keskeistä. Yksi kuntoutuja kertoi, miten se, että toimintaterapeutti oli hankkinut kuntoutujan erityistarpeisiin liittyvää lisäkoulutusta, osoitti hänelle, että toimintaterapeutti on ”kiinnostunu tästä koko prosessista” ja sitä kautta rakensi heidän välilleen läheistä suhdetta. Lähihenkilön näkökulmasta puolestaan keskeistä saattoi olla se, että toimintaterapeutti ylipäätään keskittyy kuntoutujan auttamiseen, kuten seuraavan aineisto-otteen haastateltava kuvaa.

> ”– – mähän laskin joskus, että me käytiin yli kolmellakymmenellä eri toimijalla keskustelemassa tästä aiheesta – – että sitten kun sai jonkun yhden ihmisen, joka pysyy siinä jonkun aikaa, niin sehän oli hirvee helpotus, ja se että on ihminen, joka keskittyy siihen, että miten tätä lasta voi auttaa, eikä siihen, että mikä hänessä on vikana – –, niin jotenkin se oli semmonen iso juttu.” (Lähihenkilö)

Erityisesti joidenkin lähihenkilöiden kokemukset toimintaterapeutin kokonaisvaltaisesta ymmärryksestä ja avusta olivat todella vahvoja. Terapeutit helpottivat monella tapaa lähihenkilöiden arkea esimerkiksi selvittämällä käytännön asioita, tekemällä terapiakäyntien järjestelyistä sujuvia ja vaivattomia, olemalla helposti saatavilla, kun neuvoja tarvitaan sekä neuvomalla ja auttamalla myös lapsikuntoutujan sisaruksiin liittyvissä asioissa. Yksi lähihenkilö kiteytti toimintaterapeutilta saatavan avun ja perheen kokonaisvaltaisen huomioimisen seuraavasti: ”hän on terapeutti koko perheelle” ja ”minun luotettava henkilö, kenen kanssa minä voin puhua (kaikesta)”.

Toimintaterapia on suunnitelmallista ja asiakaslähtöistä asiantuntija-apua arkeen

Kolmannessa kuntoutujien ja lähihenkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä jäsentävässä teemassa keskiössä oli toimintaterapia suunnitelmallisena ja asiakaslähtöisenä, arkeen kohdistuvana asiantuntija-apuna. Toimintaterapiassa hyödylliseksi oli koettu terapeutin antamat monipuoliset vinkit ja toimintaohjeet sekä erilaiset materiaalit niin kuntoutujalle, lähihenkilölle kuin lapsikuntoutujan koululle kin. Seuraavan aineisto-otteen lähihenkilö liitti kotiin saadut ”uudet ideat” nimenomaan valmentavaan työtapaan, josta tutkija kysyi.

> Tutkija: ”No kun tää toimintaterapeutti on osallistunu tämmösen valmentavan työtavan kehittämiseen, niin ootsää huomannu viimeaikoina mitään muutoksia viimevuotisesta, jos sää vertaat sinne alkuvuosiin, että miten se toimintaterapia toteutuu?
>
> Lähihenkilö: ”Kyllä oon huomannu muutoksia, että on tullu paljon enemmän kyllä semmosia uusia ideoita, mitä ollaan saatu myös tänne kotiin, mikä myös itse, kuka nyt, tai minun [[lapseni]] puolesta, että on paljon tapahtunu sitä kehitystä – –.”

Vinkit, toimintaohjeet ja ylipäätään työskentely kuvattiin siinä mielessä asiakaslähtöisenä, että ne kohdistuivat asioihin, jotka olivat kuntoutujan arjen ja tavoitteiden kannalta keskeisiä. Tätä kuvasi esimerkiksi seuraavan aineisto-otteen lähihenkilö.

> ”– – ne on ollu tosi tämmösiä pieniä tavotteita, mutta sitte taas itse tälle kuka toimintaterapiassa käy, niin hänelle semmosia isoja tavotteita sitten kumminkin.” (Lähihenkilö)

Toimintaterapeutti saattoi myös puskea kuntoutujaa ja lähihenkilöä tekemään uusia asioita tai asioita, joita tämä ei muuten tekisi. Tällaista toimintaa saattoi olla esimerkiksi uuden harrastuksen ideoinnin ehdottaminen, kokemusasiantuntijakoulutukseen innostaminen, yhteisen tekemisen keksiminen kuntoutujan kodin ulkopuolelle ja uusien ideoiden ehdottaminen silloinkin, kun lähihenkilö oli ”lipsunut säännöistä”. Yksi kuntoutuja kuvasi seuraavalla tavalla, miten toimintaterapeutti haastaa häntä epämukavuusalueelle:

> ”– – tottakai se aina vähän haastaa – – sanotaan näin että, jos mä nyt käyn koiran kanssa paristi pihalla päivässä, niin sitten aina, että no kävisitkö vähän pidemmällä ja sitten mä sanon, että emmä käy. Sitten se sanoo, että no mieti nyt, että jos kävisit kumminkin vähän pidemmällä. Että aina se hyödyttää. Toi on ihan vaan esimerkkinä, mutta kaikessa muussakin kyllä hän on haastanu ja pistäny epämukavuusalueelle ja kun me molemmat tiedetään kumminki se, että kehitystä tuskin tapahtuu, jos et sä mene sinne epämukavuusalueelle.” (Kuntoutuja)

Toimintaterapian suunnitelmallisuus tuli esiin erityisesti tavoitteita koskevissa kokemuksissa ja näkemyksissä. Tavoitteet kuvattiin selkeinä ja osiin pilkottuina. Tavoitteisiin palattiin erityisesti terapiaprosessin jaksojen päätöskohdissa, mutta joissain prosesseissa myös jatkuvasti, kuten seuraavan aineisto-otteen lähihenkilö kuvaa:

> ”– – ((tavoitteet)) otetaan puheeksi joka kerta ja muistutetaan [[lapselle]] ja kotona myös puhutaan niistä ja terapeutti myös käyttää niitä koko ajan ja puhuu niistä. Ja hänellä on omalla koneella, meillä on oma kappale paperiversio ja koulun opettajalla on omat muistiinpanot. Eli aina palataan siihen tavoitteisiin ja sanotaan sinun tavoite on näin ja näin, eikö niin, muistatko, ja [[lapsi]] vastaa, että kyllä muistan, näitä oli tavoitteita laitettu.” (Lähihenkilö)

Toimintaterapeutti, kuntoutuja ja lähihenkilö tekevät yhteistyötä

Neljäs kuntoutujien ja lähihenkilöiden kokemuksista ja näkemyksistä muodostettu teema kuvaa toimintaterapeutin, kuntoutujan ja lähihenkilön tekemää yhteistyötä. Yhteistyön kannalta keskeisenä kuvattiin toimiva vuorovaikutus. Vuorovaikutus ja yhteistyö saattoivat tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kuntoutuja ja lähihenkilö tekevät terapeutin lisäksi ehdotuksia, esittävät omia näkemyksiään, kysyvät itse aktiivisesti neuvoja ja raportoivat vaikkapa onnistumisista myös tapaamisten välillä. Yksi

terapiaprosessin kohta, jossa kuntoutujan ja lähihenkilön osallistumista kuvattiin, oli tavoitteiden asettaminen. Muutoinkin terapiaprosessin alkuvaihe näytti olevan erityisen keskeinen kohta yhteistyösuhteen muodostumiselle. Yksi lähihenkilö kuvasi alussa sovittujen selkeiden "pelisääntöjen" olleen olennaisia prosessin myöhemmälle toimivuudelle; toinen, seuraavan aineistolainauksen lähihenkilö puolestaan oli ymmärtänyt alkuvaiheen merkityksen hämmentävän kokemuksen kautta.

"– – kun alotettiin, oli varmaan sellanen hämmennys, kun en itekkään tienny, mistä tässä on kyse, että miten edetään ja miten asioista keskustellaan ja keskustellaanko yhdessä lainkaan, että se ehkä oli semmonen. Mutta toki siitäkin ois selvinny, kun ois vaan kyselly tarpeeksi, mutta se alkuvaihe oli aika semmosta haastavaa itsellekkin – – mutta nyt sujuu toki hyvin, koska pystyy sitte aina vaihtamaan sanasen tossa kun nähdäänkin – –." (Lähihenkilö)

Hyvä yhteistyö ei ollut pelkästään toimintaterapeutin toiminnasta ja osaamisesta kiinni, vaan kuntoutujat ja lähihenkilöt kuvasivat myös omaa rooliaan tärkeänä. Kuntoutujan ja lähihenkilön aktiivisuudella, suunnitelmallisuudella ja avoimuudella nähtiin olevan merkitystä terapian onnistumisessa. Tätä havainnollistavat seuraavat aineisto-otteet sekä kuntoutujalta että lähihenkilöltä.

"– – kyllä [[toimintaterapeutti, etunimi]] ymmärtää ja varsinkin sitte ehkä siinä helpottaa myös se, että mä ite oon ihmisenä semmonen lörppäsuu, että kaikki mikä tulee kielen päälle, niin se tulee suusta ulos suunnilleen, että se myös tietää sillai mun olotilat – –." (Kuntoutuja)

"– – no meille ei oo oikeen tullu mitään ((turhaa, mitä voisi jättää terapiasta pois)), koska mä oon aika suoraan sitten, että yks se just mihin ei käytetty aikaa oli se, että viilataan vaikka niitä arjen rutiineita tai jotain tämmösii, koska ne oli meillä jo hallussa. Ja sitten suoraan vaan puhuttiin niistä – – että ite on antanu aika suoraa palautetta saman tien, jos on ollu jotain sellasta, mihin ei tarvis käyttää aikaa, niin sit me ollaan vaan siirrytty eteenpäin – –." (Lähihenkilö)

Yhteistyötä kuvaavan teeman sisällä oli kuitenkin erityisesti lähihenkilöiden näkökulmasta vaihtelua siinä, ketkä ovat yhteistyön keskeisiä toimijoita. Tässä vaihtelussa olennainen selittäjä oli kuntoutujan ikä. Nuoren kuntoutujan vanhempi koki, että terapiakerrat ovat kuntoutujan ja toimintaterapeutin välistä aikaa, ja hänen tehtävänsä on antaa heille työrauha. Lapsikuntoutujan vanhempi puolestaan kuvasi erityisesti perheen aikuisten ja terapeutin vuorovaikutusta tärkeänä ja painotti myös vanhempien vastuuta toistaa terapeutin ohjeistamia asioita lapsen kanssa arjessa.

6 Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä luvussa vedämme yhteen arviointitutkimuksemme tuloksia ja peilaamme niitä Valta-hankkeen lähtökohtiin ja tavoitteisiin. Lopuksi arvioimme tutkimuksemme vahvuuksia ja rajoituksia.

6.1 Valmentavan työtavan kehittäminen arviointitutkimuksen valossa

Valta-hankkeessa valmentavaa työtapaa kehitettiin järjestämällä kaksi avointa, samansisältöistä koulutuspäivää. Koulutuksiin osallistujien määrä ylitti hanketoimijoiden odotukset, mikä kertoi teeman yleisestä kiinnostavuudesta. Myös palaute koulutuspäivistä – sekä sisällön että toteutuksen osalta – oli valtaosin erittäin myönteistä. Hankkeessa onnistuttiin siis herättämään laajasti kiinnostusta valmentavasta työtavasta ja tarjoamaan siihen pohjautuvia uusia ideoita koulutukseen osallistuneille toimintaterapeuteille.

Yhteiskehittämisen prosessissa keskeisin toimenpide oli työpajat, joihin osallistui yhteensä 37 toimintaterapeuttia. Työpajoissa muodostettiin hanketoimijoiden ja toimintaterapeuttien kesken yhteistä ymmärrystä siitä, mitä valmentava työtapa on ja miten sitä toteutetaan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiassa. Yhteisen ymmärryksen muodostamisessa välineinä toimivat esimerkiksi teoriatiedon kertaaminen sekä käytännön kokemusten jakaminen ja reflektointi. Työpajoissa tapahtuneen työskentelyn rinnalla hanketoimijat kannustivat toimintaterapeutteja kokeilemaan ja soveltamaan valmentavaa työtapaa omaan työhönsä. Toimintaterapeutit saivat itse valita, mitä valmentavan työtavan elementtejä he kokeilevat ja missä kuntoutustilanteissa.

Toimintaterapeutit odottivat työpajatyöskentelyltä sitä, että he voivat syventää omaa ymmärrystään valmentavasta työtavasta, ja arviointitutkimuksen tulosten pohjalta tämä odotus täyttyi hyvin. Toimintaterapeutit pystyivät syventämään ymmärrystään valmentavasta työtavasta kuntoutujan arjen toiminnassa, minkä myötä toimintaterapeuttien ymmärrys niin asiakaslähtöisyyden kuin toiminnankin merkityksestä kuntoutujan hyvinvoinnille vahvistui. Työpajatyöskentely tarjosi toimintaterapeuteille myös vertaistukea.

Kehittämishankkeen tavoite oli kuitenkin yksittäisten toimintaterapeuttien osaamisen kehittämistä laajempi: kehittää yhdessä valmentavan työtavan menetelmiä suomalaiseen kontekstiin. Siinä missä työpajatyöskentely tuki hyvin osallistujien omaehtoista osaamisen kehittämistä, systemaattisempi yhteiskehittäminen ei toteutunut siinä ehkä niin vahvasti kuin olisi ollut toisenlaisessa toteutuksessa mahdollista. Osa työpajoihin osallistuneista toimintaterapeuteista sovelsi valmentavaa työtapaa laajasti

omassa työssään, mutta osa ei soveltanut menetelmää juuri lainkaan. Näin ollen pienempi, mutta työtapojen kokeilemiseen vahvasti sitoutunut osallistujajoukko olisi saattanut antaa yhteiskehittämisen prosessiin jämäkkyyttä. Niin ikään, vaikka valmentavan työtavan mallintaminen työpajoissa palveli pedagogisena ratkaisuna kokemuksellista oppimista, olisi yhteiskehittämiseen fokusoitunut viitekehys (ks. esim. Lee ym., 2018) yhtenä työskentelyn jäsentäjänä saattanut hyödyttää hankkeen laajempaa kehittämistavoitetta.

Joka tapauksessa yhteiskehittämisen prosessi tuotti konkreettista tietoa valmentavan työtavan käytännön soveltamisen mahdollisuuksista. Tämän tiedon pohjalta hanketoimijat muotoilivat hankkeen päätuotoksen eli kaikille avoimen verkkokurssin, joka toimii valmentavaa työtapaa esittelevänä kokonaisuutena.

6.2 Valmentavan työtavan mahdollisuudet vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiassa

Arviointitutkimuksemme perusteella niin hanketoimijat, toimintaterapeutit, kuntoutujat kuin kuntoutujien lähihenkilötkin suhtautuivat valtaosaltaan erittäin myönteisesti valmentavan työtavan soveltamiseen toimintaterapiassa. Toimintaterapeutteja valmentavan työtavan yhteiskehittämiseen osallistuminen oli auttanut syventämään asiakaslähtöisyyttä ja yhteisymmärrystä sekä rakentamaan yhteistoimijuutta kuntoutujan arjessa. Kuntoutujat ja kuntoutujien lähihenkilöt olivat kokeneet saamansa toimintaterapian hyväksi ja hyödylliseksi, ja valmentavaa työtapaa soveltava toimintaterapeutti oli heidän kokemustensa mukaan ymmärtävä ja luotettava ihminen, joka auttaa kokonaisvaltaisesti. Toimintaterapia oli suunnitelmallinen prosessi, josta kuntoutujat ja lähihenkilöt saivat asiakaslähtöistä asiantuntija-apua arkeen ja tekivät yhteistyötä toimintaterapeutin kanssa. Nämä tulokset valmentavan työtavan myönteisistä mahdollisuuksista olivat linjassa kehittämishankkeen lähtökohtina toimineen tutkimustiedon kanssa (Cunningham & Simon, 2022; Graham ym., 2018; Laverdure & Beisbier, 2021; Miller-Kuhaneck & Watling, 2018; Novak & Honan, 2019).

Valmentavan työtavan ydinelementeistä yksi, kuntoutujan ja toimintaterapeutin välisen yhteyden luominen, sai sekä toimintaterapeuttien että hanketoimijoiden kokemusten mukaan eniten huomiota yhteiskehittämisessä. Yhteyden luominen valmentavan työtavan mukaan syvensi toimintaterapeuttien asiakaslähtöisyyttä, kun he kuuntelivat aiempaa aktiivisemmin kuntoutujan ja lähihenkilöiden omaa kuvausta arjen toiminnasta ja siihen liittyvistä toiveista ja huolista. Yhteyden luomista ja yhteisymmärryksen syventämistä kuvattiin aikaa vieväksi, mutta samalla sen koettiin olevan elementti, jota kaikki ammattilaiset voivat soveltaa kaikkien kuntoutujien ja lähihenkilöiden kanssa. Myös aiempi tutkimus korostaa yhteisymmärryksen merkitystä kuntoutukseen sitoutumiselle ja sitä, että yhteyden

saavuttamiselle on annettava aikaa (Burney ym., 2024; Fakolade ym., 2020; Klatte ym., 2023; Massey ym., 2025).

Vaikka valmentavan työtavan soveltaminen toimintaterapiaan nähtiin pääosin positiivisessa valossa, toi tutkimuksemme esiin myös kokemuksia ja näkemyksiä valmentavan työtavan ehdoista ja haasteista vaativassa lääkinnällisessä kuntoutuksessa. Ensinnäkin toimintaterapeutit ja hanketoimijat toivat esiin keskeisenä työtavan soveltamista mahdollisesti rajoittavana tekijänä kuntoutujien toimintarajoitteet ja perheiden kuormittuneisuuden. Vaikka valmentavalla työtavalla nähtiin olevan potentiaalia myös kuormittuneisuuden vähentämisessä, pohtivat haastateltavat myös toimintaterapian riittämättömyyttä kuormittavissa tai kriisiytyneissä tilanteissa. Samansuuntaisesti Burney ym. (2024) ovat tuoneet esiin, että perhe-elämän monet velvoitteet voivat vaikeuttaa kuntoutuksen integroimista päivittäisiin rutiineihin.

Toiseksi erinäisten institutionaalisten ehtojen nähtiin vaikuttavan valmentavan työtavan soveltamisen mahdollisuuksiin vaativassa lääkinnällisessä kuntoutuksessa. Tällaisia institutionaalisia ehtoja asettavat esimerkiksi Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen palvelukuvaus ja kuntoutuspäätös, lähettävän tahon laatima kuntoutussuunnitelma sekä kuntoutujan kanssa käytettävät lomakkeet. Valmentava työtapa korostaa joustavaa ja kuntoutujan tarpeiden mukaista terapian toteutusta (Graham ym., 2024), joten esimerkiksi kuntoutuspäätösten jäykkyys terapian keston, tiheyden ja määrän suhteen voi hankaloittaa valmentavan työtavan soveltamista. Nykyistä joustavampi mahdollisuus päättää yksilöterapiakäyntien kesto ja tiheys mahdollistaisi paremmin valmentavan työtavan periaatteiden toteuttamisen.

Joustavuuden ja asiakaslähtöisyyden lisäksi institutionaaliset ehdot voivat rajata myös valmentavaan työtapaan keskeisesti kuuluvaa lähihenkilöiden osallistamista. Kelan järjestämän vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen yksilöterapiat ovat lähtökohtaisesti ohjauksellisia ja niissä voidaan toteuttaa sekä kuntoutujan että lähihenkilön valmennusta (Kela, 2022). Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen palvelukuvaus mahdollistaa ilman kuntoutujaa toteutettavat ohjauskäynnit sekä verkostokäynnit (Kela, 2022, s. 12–16). Nämä tapaamiset tarjoavatkin erinomaisen mahdollisuuden hyödyntää valmentavaan työtapaan nojautuvaa ohjausta kuntoutujan lähihenkilöiden ja muun sosiaalisen verkoston kanssa. Valmentavan työtavan soveltamisen kannalta voisi kuitenkin olla tarkoituksenmukaista, että myös toimintaterapian yksilökäynnit mahdollistaisivat joustavammin lähihenkilöiden ja verkostojen mukana olemisen myös ilman kuntoutujaa. Tämän tutkimuksen pohjalta näyttää siltä, että etenkin lasten toimintaterapiassa on tilanteita, joissa toimintaterapeuteilla on tarve tehdä työtä kuntoutujan sosiaalisen toimintaympäristön kanssa siten, ettei kuntoutujan ole tarkoituksenmukaista olla läsnä.

Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa käsitellään vanhempien kuormittuneisuuteen vaikuttavia lapsen toimintarajoitteisiin liittyviä seikkoja.

Yhdeksi keskeiseksi valmentavan työtavan soveltamisen institutionaaliseksi ehdoksi tunnistettiin myös kuntoutussuunnitelmaan kirjatut kuntoutuksen tavoitteet. Vaikka tavoitteiden asettamisen nykyisissä ideaaleissa korostetaan valmentavan työtavan kanssa samansuuntaisesti kuntoutujan tarpeista lähteviä tavoitteita (Sukula & Vainiemi, 2021), näyttää siltä, että kirjatut tavoitteet eivät aina kohtaa kuntoutujan kokemaa tarvetta ja prioriteetteja, vaan ovat joskus edelleen asiantuntijoiden laatimia. Kun työskennellään valmentavan työtavan periaatteiden mukaisesti, tulee toimintaterapian pohjautua kuntoutujan tarpeisiin sekä arjen toiminnassa ja osallistumisessa havaittuihin ja koettuihin merkityksellisiin asioihin (Graham ym., 2021; Graham ym., 2024). Tämän valmentavan työtavan periaatteen mukaan toimiessaan toimintaterapeutit voivat kuitenkin ajautua ristiriitaiseen tilanteeseen, mikäli kuntoutussuunnitelman tavoitteet ja kuntoutujien määrittämät tavoitteet eroavat toisistaan.

Kaiken kaikkiaan valmentavassa työtavassa on paljon toimintaterapian teoreettiseen perustaan verrattuna tuttuja elementtejä. Kyse ei siis ole työskentelyä täysin mullistavasta asiasta. Tämä tuli esiin tutkimuksessamme myös epäsuorasti siinä, että kuntoutujien ja lähihenkilöiden ei haastatteluissa ollut välttämättä helppoa kertoa toimintaterapeutin työtavan muutoksesta. Kuitenkin valmentavan työtavan syvällinen ja systemaattinen soveltaminen vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen toimintaterapiaan vaatii tutkimuksemme perusteella osittain uudenlaista ajattelua niin toimintaterapeuteilta, kuntoutujilta, lähihenkilöiltä kuin kuntoutusta suunnittelevilta tahoiltakin. Toimintaterapeutilta saatetaan odottaa kuntoutujan ongelmien ratkaisemista ja terapialta vaivattomuutta. Kuntoutujan ja lähihenkilöiden oman roolin vahvistuminen kuntoutusprosessissa ei välttämättä tunnu kaikista osapuolista pelkästään hyvältä. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin Kingin ym. (2023) tutkimuksen johtopäätökset vertailevassa tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin valmennusta lasten kuntoutuksessa.

Valmentava työtapa on vaativaa, mutta se voi olla toimintaterapeuteille myös vapauttavaa (ks. myös Graham ym., 2018). Se voi auttaa tekemään työtä asiakaslähtöisemmin ja samalla asettamaan selkeämpiä rajoja siihen, millaista apua terapeutilta voidaan odottaa ja millaisessa tahdissa on hyvä edetä. Valmentavan työtavan soveltamisen edellytykset luodaan jo palvelujärjestelmän kokonaisuutta suunniteltaessa. Tämä tapahtuu määrittelemällä, millaisia kuntoutujia toimintaterapiaan tulee ja mitä muuta apua he mahdollisesti saavat, vai jääkö toimintaterapeuttien harteille tukea perhettä kaikessa mahdollisessa avun tarpeessa.

6.3 Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitukset

Tämän arviointitutkimuksen vahvuus oli moninäkökulmaiset ja monipuoliset aineistot. Niin toimintaterapeutit, hanketoimijat, kuntoutujat kuin lähihenkilötkin pääsivät kertomaan näkemyksiään ja kokemuksiaan valmentavasta työtavasta. Aineistoja myös kerättiin kehittämisprosessin eri vaiheissa, minkä ansiosta saimme tietoa sekä koulutukseen osallistuneiden toimintaterapeuttien odotuksista ja kokemuksista kuin myös koko yhteiskehittämisen prosessiin osallistuneiden toimintaterapeuttien laaja-alaisemmista näkemyksistä.

Aineistojen moninäkökulmaisuudesta ja monipuolisuudesta huolimatta arviointitutkimuksemme ei jälkikäteen arvioiden palvellut kehittämishanketta parhaalla mahdollisella tavalla. Tutkimuksessa lähtökohdaksi asetettiin se, että tutkijat säilyttävät riippumattomuutensa hanketoimijoista ja tekevät arviointia hankkeesta riittävän etäällä. Vaikka samaan aikaan tavoitteena oli käydä vuoropuhelua hanketoimijoiden ja tutkijoiden välillä hankkeen aikana, aineistojen keräämisen ja analysoinnin aikataulut eivät lopulta osuneet kovin hyvin yhteen kehittämishankkeen tarpeiden kanssa, vaan tutkimustietoa tuotettiin viiveellä. Tähän vaikutti keskeisesti haasteet aineistojen keräämisessä.

Erityisesti kuntoutujia ja lähihenkilöitä oli vaikea saada mukaan haastatteluihin. Tutkimussuunnitelmassa olimme asettaneet tavoitteeksi haastatella viittä kuntoutujaa ja viittä lähihenkilöä, mutta lukuisista muistutuksista ja pyynnöistä huolimatta emme saaneet mukaan näin montaa haastateltavaa. Keskustelimme toimintaterapeuttien kanssa mahdollista syistä asiakkaiden ja lähihenkilöiden rekrytoinnin vaikeudelle. Keskusteluiden perusteella mahdollisia syitä olivat seuraavat: Ensinnäkin työpajoihin osallistui etupäässä toimintaterapeutteja, joiden vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen kuntoutujat olivat alle 18-vuotiaita, ja tutkimusasetelmassa olimme rajanneet alle 18-vuotiaat pois mahdollisten haasteltavien joukosta. Toiseksi toimintaterapeutit saattoivat kokea, ettei haastatteluun osallistuminen ollut heidän kuntoutujilleen mahdollista esimerkiksi kommunikoinnin tai kognitiivisten rajoitusten vuoksi, eivätkä näin ollen edes ehdottaneet haastattelua. Kolmanneksi toimintaterapeutit kokivat tutkimukseen osallistumisen kuormittavan kuntoutujien tai lähihenkilöiden entuudestaan kuormittavaa elämäntilannetta ja arkea siinä määrin, etteivät halunneet aiheuttaa heille lisäkuormitusta tarjoamalla haastattelumahdollisuutta. Kuntoutuksen tutkimuksen tulisi perustua asiakaslähtöisyyteen ja yhteistoimijuuteen, jossa huomioidaan kuntoutujan näkökulma tasavertaisena suhteessa ammattilaisten näkökulmiin (Heinijoki ym., 2023). Tässä tutkimuksessa kuntoutujien näkökulman mukaan saaminen osoittautui haasteelliseksi. Tutkimusasetelmassa olisi ollut syytä mahdollistaa kuntoutujien ja lähihenkilöiden osallistuminen yhteistoiminnalliseen kehittämiseen muutoinkin kuin prosessiin osallistuneiden toimintaterapeuttien asiakkuuden kautta.

Valta-hankkeessa valmentavan työtavan kehittämistä ja käyttöönottoa tehtiin suhteellisen lyhyen aikaa, jolloin toimintatavan soveltaminen meneillään olevaan pitkään terapiaan saattoi olla haasteellista. Jatkossa tarvitaan lisätutkimusta työtavan soveltamisesta pidemmältä ajalta.

Lähteet

Bin Zuair, H. M., Baird, J. M., & Caldwell, A. R. (2025). Parent-Mediated Occupational Therapy Interventions for children with developmental disabilities: A scoping review. *Physical & Occupational Therapy In Pediatrics, 45*(1), 5–21. https://doi.org/10.1080/01942638.2024.2378063

Braun, V., & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology, 9*(1), 3–26.

Braun, V., & Clarke, V. (2024). A critical review of the reporting of reflexive thematic analysis in Health Promotion International. *Health Promotion International, 39*(3), daae049. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11132294/pdf/daae049.pdf

Burney, V., McCann, C. M., & Arnold-Saritepe, A. (2024). Parent engagement in child-focused interventions: A systematised review of qualitative allied health literature. *Child & Youth Care Forum,* ennakkoverkkojulkaisu. https://doi.org/10.1007/s10566-024-09797-6

Cunningham, R., & Uyeshiro Simon, A. (2022). Interventions for instrumental activities of daily living among adults with multiple sclerosis: A systematic review. *The American Journal of Occupational Therapy, 76*(2), 7602205130. https://doi.org/10.5014/ajot.2022.049

Deci, E., & Ryan, R. (1985). *Intrinsic motivation and self determination in human behavior*. Plenum.

Egan, M., & Restall, G. (toim.). (2022). *Promoting Occupational participation: Collaborative relationships-focused occupational therapy*. CAOT.

Fakolade, A., Walters, A. J., Cameron, J., Latimer-Cheung, A. E., & Pilutti, L. A. (2020). Healthy together: A systematic review of theory and techniques used in health interventions for persons with chronic neurological conditions and their caregivers. *Patient Education and Counseling*, *103*(4), 788–803. https://doi.org/10.1016/j.pec.2019.10.022

Fisher, A. G., & Marterella, A. (2019). *Powerful practice: A model for authentic occupational therapy*. Center for Innovation OT Solutions.

Graham, F. (2020). *Occupational Performance Coaching (OPC) Logic Model.* University of Otago. https://www.otago.ac.nz/opc

Graham, F., Boland, P., Ziviani, J., & Rodger, S. (2018). Occupational therapists' and physiotherapists' perceptions of implementing Occupational Performance Coaching. *Disability and Rehabilitation, 40*(12), 1386–1392. https://doi.org/10.1080/09638288.2017.1295474

Graham, F., Kennedy-Behr, A., & Ziviani, J. (2021). *Occupational performance coaching: A manual for practitioners and researchers*. Routledge.

Graham, F., Kessler, D., Nott, M., Bernie, C., Kanagasabai, P., & Barthow, C. A. (2024). A scoping review of coaching in occupational therapy: Mapping methods, populations and outcomes. *Australian Occupational Therapy Journal*, *71*(6), 1106–1130. https://doi.org/10.1111/1440-1630.12991

Heinijoki, H., Karhula, M., & Seppänen-Järvelä, R. (2023). Implementaatiotutkimuksen viitekehysten soveltaminen kuntoutuksen tutkimuksessa: Kartoittava kirjallisuuskatsaus. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti, 60*(2). https://doi.org/10.23990/sa.120634

Härkäpää, K., Kippola-Pääkkönen, A., Buchert, U., Järvikoski, A., & Kallinen, M. (2020). *Asiakkaiden ja terapeuttien äänellä: Kokemuksia ja arvioita Kelan vaativasta lääkinnällisestä kuntoutuksesta* (Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 21). Kela. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202001091613

Kela. (13.5.2022). *Yksilöterapiat Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen palvelukuvaus*. https://www.kela.fi/documents/20124/940710/palvelukuvaus-vaativan-laakinnallisen-kuntoutuksen-yksiloterapiat.pdf/200e3fed-12b2-a4c1-df3a-72feee7877ed?t=1661947698523

Kela. (2023). *Yksilöterapiat: Kelan vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen palvelukuvaus 1.1.2023*. https://www.kela.fi/documents/20124/940710/palvelukuvaus-vaativan-laakinnallisen-kuntoutuksen-yksiloterapiat.pdf/200e3fed-12b2-a4c1-df3a-72feee7877ed?t=1661947698523

Kela. (17.5.2024). *Kuntoutusta saavien määrä kasvoi vuonna 2023 etenkin harkinnanvaraisen kuntoutuksen osalta*. https://www.kela.fi/ajankohtaista/kuntoutusta-saavien-maara-kasvoi-vuonna-2023-etenkin-harkinnanvaraisen-kuntoutuksen-osalta

Kela. (2025). *Kelan kuntoutuspalvelujen saajat ja kustannukset* [tilasto]. https://raportit.kela.fi/linkki/45434989. Viitattu 24.2.2025.

King, G., Graham, F., & Ahkbari Ziegler, S. (2023). Comparing three coaching approaches in pediatric rehabilitation: Contexts, outcomes, and mechanisms. *Disability and Rehabilitation, 46*(12), 2708–2719. https://doi.org/10.1080/09638288.2023.2229731

Klatte, I. S., Ketelaar, M., de Groot, A., Bloemen, M., & Gerrits, E. (2024). Collaboration: How does it work according to therapists and parents of young children? A systematic review. *Child: Care, Health and Development, 50*(1), e13167. https://doi.org/10.1111/cch.13167

L 145/2015. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista.

Laverdure, P., & Beisbier, S. (2021). Occupation- and activity-based interventions to improve performance of activities of daily living, play, and leisure for children and youth ages 5 to 21: A systematic review. *The American Journal of Occupational Therapy, 75*(1), 1–24. https://doi.org/10.5014/ajot.2021.039560

Lee, J.-J., Jaatinen, M., Salmi, A., Mattelmäki, T., Smeds, R., & Holopainen, M. (2018). Design choices framework for co-creation projects. *International Journal of Design, 12*(2), 15–31. http://www.ijdesign.org/index.php/IJDesign/article/view/2782

Massey, J., Harniess, P., Chinn, D., & Robert, G. (2025). Barriers and facilitators to parent-delivered interventions for children with or infants at risk of cerebral palsy: An integrative review informed by behaviour change theory. *Disability and Rehabilitation, 47*(2), 287–301. https://doi.org/10.1080/09638288.2024.2338193

Miller, W., & Rollnick, S. (2013). *Motivational interviewing: Helping people change*. (3. painos). The Guilford Press.

Miller-Kuhaneck, H., & Watling, R. (2018). Parental or teacher education and coaching to support function and participation of children and youth with sensory processing and sensory integration challenges: A systematic review. *The American Journal of Occupational Therapy*, *72*(1), 1–11. https://doi.org/10.5014/ajot.2018.029017

Novak, I., & Honan, I. (2019). Effectiveness of paediatric occupational therapy for children with disabilities: A systematic review. *Australian Occupational Therapy Journal*, *66*(3), 258–273. https://doi.org/10.1111/1440-1630.12573

Oksanen, J. (2014). *Motivointi työvälineenä*. Ps-kustannus.

Paavonen, A.-M., Karhula, M., & Heinijoki, H. (2024). *Opas omakuntoutuksen käytännön toteutukseen*. Kela. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-284-206-0

Polatajko, P. J., Davis, J., Stewart, D., Cantin, N., Amoroso, B., Purdie, L., & Zimmerman, D. (2013). Specifying the domain of concern: Occupation as core. Teoksessa E. A. Townsend, & H. J. Polatajko (toim.). *Enabling occupation II: Advancing an occupational therapy vision for health, well-being, & justice through occupation* (2. painos, 9th Canadian Occupational Therapy Guidelines). CAOT. ACE.

Ruutu, S., & Putkisaari, H. (2022). *Toipumisorientaatio ja ratkaisukeskeisyys lyhytpsykoterapiassa*. Kustannus Oy Duodecim.

Salminen, A.-L. (2022*) Omakuntoutuksesta yksilön hyvinvoinnin hallintaan* (Työpapereita 168). Kela. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022042730978

Savolainen, T., & Aralinna, V. (toim.). *Toimintaterapianimikkeistö. Nomenklatur för ergoterapi*. Kuntaliitto. https://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2411/toimintaterapianimikkeisto.pdf

Seppänen-Järvelä, R. (2018). Monimenetelmällisyydestä on moneksi. Teoksessa K. Haapakoski, T. Heiskanen, J. Harkko, L. Hautamäki, S. Hiekkala, M. Karhula, R. Koivula, A. Pikkarainen, E. Poutiainen, R. Seppänen-Järvelä, A. Tuomenoksa, T. Villa, M. Vuorento, & L. Åkerblad. (toim.) *Monimenetelmällisyys kuntoutuksen tutkimuksessa: Havaintoja ja kokemuksia Muutos-hankkeen tutkimuksista* (Työpapereita 144). Kela. http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018102438644

STM. 2020. *Kuntoutuksen uudistaminen: Kuntoutuksen uudistamisen toimintasuunnitelma vuosille 2020–2022* (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 39). Sosiaali- ja terveysministeriö. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8443-1

Sukula, S., & Vainiemi, K. (2021). *GAS-menetelmä* [käsikirja, versio 5]. Kela. https://kela.fi/documents/20124/951672/gas-menetelma-kasikirja.pdf/823fe47d-482d-bd03-03f7-a39a57cc0857?t=1640004717108

TENK. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa* [ohje] (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3). https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Townsend, A., Beagan, B., Kumas-Tan, Z., Versnel, J., Iwama, M., Landry, J., Stewart, D., & Brown, J. (2013) Enabling: Occupational therapy´s core competency. Teoksessa E. Townsend, & H. Polatajko. (toim.). *Enabling Occupation II: Advancing an occupational therapy vision for healt, well-being, & justice through occupation* (2. painos, 9th Canadian Occupational Therapy Guidelines). CAOT. ACE.

Stakes. (2004). *ICF: Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus* (Stakes Ohjeita ja luokituksia 200).

Åkerblad, L., & Seppänen-Järvelä, R. (2024). *Monimenetelmällinen tutkimus: Opas suunnitteluun ja toteutukseen.* Gaudeamus.